

1930 TÜRKİYESİNDE BİR MUHALEFET ÖRNEĞİ: HÜR ADAM GAZETESİ

Funda SELÇUK ŞİRİN*

Öz

Hür Adam Gazetesi, tek parti döneminin ikinci muhalefet denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırka'nın kapanmasından yaklaşık on beş gün sonra yayınlanmaya başlayan muhalif bir gazetedir. Kısa süren ömrüne rağmen Türk siyasal yaşamında derin izler bırakan SCF'nin bir iktidar alternatifi olarak görülmeye başlanması ve halkın yeni partiye gösterdiği ilgi, partinin sonunu hazırlayan en önemli neden oldu. Gelineen noktada vatana ihanet içinde olmakla, inkılâba ve Cumhuriyete zarar vermekle suçlanmaya ve eleştirilmeye başlanan SCF, parti başkanı Fethi Bey tarafından kapatıldı. Hür Adam, bu sürece ve yaşananlara bir tepki olarak çıkarılır. Ancak gazetenin kaderi de SCF'nin kaderi ile aynı olur. Hür Adam, yaklaşık bir ay çıkarılabildi. Takrir-i Sükûn sonrasında yaşanan kısmi özgürlük ortamında yayınlanmaya başlayan gazete, SCF'nin kapatılmasının ardından Menemen Hadisesi'nin yaşanması sonrasında gerginleşen siyasal ortamda yayınına son vermek zorunda kalmıştır.

Hür Adam Gazetesinin sahibi ve başyazarı sabık İzmit Mebusu Mehmet Fuat (Carım) Bey'dir. Sabiha Sertel, İsmail Suphi Soysallı, Hafız Necip, Muammer İzzet gazetesinin yazarları arasındadır. Muhalif bir gazete olarak Hür Adam, hem köşe yazıları hem karikatürleri ile oldukça dikkat çekicidir. Devlet harcamaları, vergiler, tekeller, devlet ihaleleri gibi konular, hükümete yönelik eleştirilerin odağı oldu. Kısa ömrüne rağmen Hür Adam Gazetesi başarılı bir muhalefet örneği sergilemiştir.

Çalışmamızda muhalif Hür Adam Gazetesi üzerinden 1930 Türkiye'sinde iktidar-muhalefet ilişkisi irdelenecektir. Köşe yazıları üzerinden yapacağımız içerik analiz sonucunda kullanılan kavramlar, öne çıkarılan konular, bunların sıklık dereceleri, yarattığı tepki, girilen polemikler ortaya konularak gazetesinin muhalefet tarzı, siyasal konumu ve çözüm önerileri tespit edileceği gibi iktidarın muhalefet algısı da irdelenecektir.

* Doçent Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, İzmit/Turkey.
funda.sirin@kou.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1548-7646
Makalenin Gönderilme Tarihi: 22.01.2020
Makalenin Kabul Tarihi: 24.02.2020
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 26.03.2020
Makalenin Türü: Araştırma

Anahtar Kelimeler

Ekonomik buhran, CHP, İsmet İnönü, Menemen Hadisesi, Kazım Karabekir, Falih Rıfka Atay

THE EXAMPLE OF AN OPPOSITION IN 1930's TURKEY: HÜR ADAM NEWSPAPER

Abstract

Hür Adam Newspaper is an opposition newspaper which was published approximately after fifteen days of the closure of the Free Republican Party, the second opposition trial of the single-party era.

Although its short life span, the FRP left deep remarks in the life of Turkish politics, however, it began to have been recognized as an alternative to the party in power and people paid great attention to the new party all of which led to the closure of the party. It was closed by Fethi Bey when the party was began to be accused of and criticized for treason, damaging the revolution and the Republic. Hür Adam was born as a reaction to this process and happenings, nevertheless, its destiny was same with the FRP. The newspaper was on stage approximately for a month. Published in the semi-free environment after Takrir-i Sükûn, the newspaper needed to close itself in the tense political sphere after the Menemen Event following the closure of the FRP.

Hür Adam Newspaper's owner and editor-in-chief was late İzmit Deputy Mehmet Fuat (Carım) Bey. Sabiha Sertel, İsmail Suphi Soysallı, Hafız Necip, Muammer İzzet were among the writers of the newspaper. As an opposition newspaper, Hür Adam was interesting with its articles, and caricatures. Its focus of criticisms were state expenditures, taxes, monopolies, public biddings and government's activities primarily economic ones. Though its short life span, Hür Adam Newspaper displayed a successful opposition.

This study will examine the power-opposition party relation in 1930's Turkey over Hür Adam newspaper. As a result of content analysis over articles, the concepts, outstanding topics, their frequency, influences, discussion will be revealed and the newspaper's opposition style, political stance and its suggestions will be put forth as well as the opposition perception of the party in power.

Keywords

Economic Crisis, RPP, İsmet İnönü, Menemen Event, Kazım Karabekir, Falih Rıfka Atay

I. GİRİŞ

“Evet, herkes muhalif... hangi tanıdığa rast gelsem, hangi gazeteyi okusam şimendifer siyasetine muhalif, iktisadi tedbirlere muhalif, hasılı hükümetin bütün icraatına muhalif ve yeni firkanın teşekkülünden memnun... Meğer bu şimendiferleri kimse istemiyormuş, meğer bu vergilerden herkes müşteki imiş. Meğer bu yapılan işlere bütün tanudıklarım ve tanımadıklarım aleyhtarmış... Borusu ötmeyen aferist memnun, tekkesi kapanan derviş memnun, külah kapmayan haris memnun, mebuslar memnun, yeni fıkra memnun, eski fıkra memnun, dostlar memnun, düşmanlar memnun... Hasılı kimi yalan kimi sahi fakat herkes muhalif, herkes memnun...” Yusuf Ziya Ortaç, “Herkes Muhalif”, Akbaba 21 Ağustos 1930.

Muhalefet, genel olarak bir davranış ve tutuma uymama, karşı olma şeklinde tanımlanır. Muhalefet olgusunun siyasal bir nitelik kazanması durumunda ise; mutlak olan gücü sınırlama ve alternatifler üretme, görüş ayrılığını ortaya koyma ve bu ayrılık üzerinden mevcut iktidardan ayrı ve farklı bir yol tutma anlamları ön plana çıkar. Buradan hareketle siyasal muhalefet, *“Belli bir toplumsal biçimlenimde, herhangi bir zaman sürecinde, var olan bir siyasal rejime ve içerisinde yaşanan sosyo-ekonomik düzene veya bunlardan yalnızca birine ya da siyasal iktidarı elinde bulunduranlara ve/veya bunların faaliyetlerine karşı olmayı, bunları, karşılığında alternatif bir program ya da öneri sunarak veya sunmayarak, yasal sınırlar içinde ya da yasal sayılmayan çeşitli yollara başvurarak eleştirmeyi ve bu arada istenilen amaç doğrultusunda etki ve sonuçlar yaratmayı içeren bir olgu, bir davranıştır.* (Yılmaz-Turgut, 1984: 4-8)”

Siyasal muhalefet kavramı aynı zamanda mevcut iktidarın yerine geçme girişimlerini ifade etmek için de kullanılır (Tunç, 1997: 4). Rodney Barker, oldukça geniş ve farklı şekilde tanımlanan siyasal muhalefetin pek çok anlamının yanında tabiatı gereği baskıcı olan siyasi otoriteyi peşinen mahkûm etmeksizin onun eylemlerini dönüştürme, şiddetliğini azaltma ve zulmünü önleme yönünde çaba göstermesi anlamını da taşıdığını belirtir (Barker, 1971: 4-5).

Siyasal muhalefet kurumsallaşmış bir şekilde parlamento içinde olabileceği (parlamentar muhalefet) gibi kurumsallaşmadan parlamento dışında da (toplumsal muhalefet) gelişir. Parlamentar muhalefet, temsili demokrasinin işleyişinde merkezi bir role sahiptir (Steinack, 2011: 1-26).

Parlamento dışı muhalefet (toplumsal muhalefet) genel anlamda parlamento dışında bırakılan kesimlerin karar alma mekanizmasına, demokratik kurallar çerçevesinde müdahale etmesi olarak tanımlanabilir. Toplumsal muhalefetin amacı, iktidarı elde etmek değil, iktidarın karar ve uygulamalarını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemektir. Her iki muhalefet türü de, temel de siyasal karar alma mekanizmasını yönlendirmekle birlikte iktidar üzerinde bir denetleme gücü de olur (Taner, 2010: 12).

Siyasal muhalefet aynı zamanda örgütlü ve örgütsüz diye iki temel biçim altında da kategorize edilebilir. Bir siyasi parti, sendika ya da sivil toplum kuruluşun yürüteceği örgütlü muhalefetin yanında tek tek bireylerin ya da grupların herhangi bir örgütlülük durumu kazanmadan ortaya koydukları bir muhalefet biçimi de söz konusudur. Fuat Carım Bey'in çıkardığı *Hür Adam* gazetesi bu muhalefet türü için örnektir.

Tek parti döneminin her iki örgütlü muhalefet girişimi olan Terakkiper-Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası da iktidarın muhalefete karşı sahip olduğu tahammülsüzlük ile karşılaşmış, her iki muhalefetin arzu edilen sınırların dışına çıkarak iktidar için bir tehdit olarak görülmeye başlanması üzerine "vatana ihanet" ve bölücülük" ile suçlanmış sonunda da tasfiye edilmiştir. Tahammülsüzlük ve bunun en kestirme göstergesi olan vatana ihanet ve bölücülük suçlamaları sadece TPCF ve SCF'ye karşı değil muhalif basına karşı da aynı gerekçeler ile kullanılmıştır. İncelememize konu olan *Hür Adam* Gazetesi bu bağlamda oldukça iyi bir örnektir. Kısa ömrüne rağmen iktidarın oklarını üzerine çekerek muhalefete karşı sergilenen tahammülsüzlüğün kurbanı olmuştur.¹

İdeolojik bir aygıt(Althusser, 1989: 28-30) olan basın muhalefet bağlamında da oldukça önemli bir enstürman olmuştur. Tek Parti döneminde tüm muhalefet hareketlerinde basın oldukça aktif bir şekilde devrede oldu.(Güz, 2008) Muhalif partileri destekleyen gazeteler en az bu partiler kadar etkili birer muhalefet örneği sergilerken diğer yandan da muhalif partilerin söylemlerini kuvvetlendirmiş, etki alanlarını genişletmiş ve bu doğrultuda gündem belirleyerek kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. (Duverger, 1973: 100). Özellikle parlamento içi muhalefetin tasfiye edildiği dönemlerde gazete sınırlı sayıda olsa da tek muhalif güç olarak etkinliğini sürdürdüğü gibi boşluğu da doldurmuştur. Bu nedenle de çoğu kez kurumsal muhalefetin tasfiyesinden sonra muhalif gazeteler de çıkarılan kanunlar ve çeşitli gerekçelerle kapatılmıştır.

LHÜR ADAM GAZETESİ'NİN YAYINLANDIĞI DÖNEMİN SİYASAL VE TOPLUMSAL ATMOSFERİ VE GAZETENİN TEKNİK ÖZELLİKLERİ

Türkiye 1930 yılına kapitalist dünya ekonomisini çöküşün eşiğine getiren ekonomik buhranın etkisi altında girdi. Buhranın etkisi ile daha da artan

¹ Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk siyasi kültüründe iktidarın muhalefete karşı oldukça tahammülsüz olduğu, muhalefete karşı olumsuz bir yaklaşımın hâkim olduğunu ve aslında bu tavra pek çok az gelişmiş ülkede de rastlanabileceğinin altını çizer. Mardin, bu yaklaşımın muhalefete karşı "bölücülük" ya da "vatana ihanet" suçlamaları üzerinden çoğu zaman düşmanca bir ögeye dönüştüğünü belirtir. Her iki kavram da muhalefetin tasfiyesi için kullanılmıştır. (Mardin, 2000:182-183).

toplumsal huzursuzluğun önüne geçmek amacıyla yaratılan kısmi özgürlük ortamında kısa süre içinde Cumhuriyet tarihinin ikinci muhalefet partisi kurulduğu gibi muhalif gazetelerde yayınlanmaya başlandı. Arif Oruç'un "Yarın"ı, Selim Ragıp Emeç'in "Son Posta"sı dönemin en etkin muhalif gazeteleridir. Buradan hareketle 1930 yılı için "*muhalefet yılı*" (Ertürk-Keskin, 2007: 107) tanımlaması yapılabileceği gibi Hür Adam'ın tercih ettiği "*ızdırıp [ıstrap] yılı*" (Hür Adam, 1 Kânunusani 1931) da denilebilir. 1930 Türkiye'sinin toplumsal atmosferine ışık tutan en çarpıcı açıklama; Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Kasım ay içindeki yurt gezisi esnasındaki gözlemlerine dayanarak yaptığı değerlendirmedir: "*Bunaliyorum çocuk büyük bir ızdırıp içinde bunaliyorum. Görüyorsun ya her gittiğimiz yerde mütemadiyen dert şikayet diniliyoruz. Her taraf derin bir yokluk, maddi manevi perişanlık içinde. Ferahlatıcı çok az şeye rastlıyoruz. Memleketin hakiki durumu ne yazık ki bu* (Soyak, 2004: 405-406)."

Türkiye krizin yaratmış olduğu etkiden kurtulmak için çözümler aramış ve diğer pek çok ülke örneğinde olduğu gibi devletin ekonomik alana müdahalesi artarken, devlet sektörünün ekonomiyi etkileme gücünde de ciddi bir artış meydana gelmiştir (Tezel, 1982: 214-216; Boratav, 1982: 47-49; Teke-İlkin: 1983, 32).

SCF, kapatıldıktan hemen sonra 1930'lu yılların siyasal ve kültürel alanının Kemalizm doğrultusunda yeniden yapılandırılması yönünde yoğun bir inşa sürecine girilir (Tunçay, 1981: 282-308). Hiç şüphe yok ki bu ortam basın-iktidar ilişkisini etkilediği gibi basın özgürlüğü üzerinde de belirleyici olmuştur. Özellikle Menemen Hadisesi'nden sonra CHF içerisinde ve partili basında muhalif basın, Menemen Ayaklanması'nın sorumlularından biri olarak gösterilmeye başlanır. Zira 1931'de çıkarılan Matbuat Kanunu ile de muhalefet bir kez daha susturulmuş olur.

Hür Adam Gazetesi, Türk basın tarihinin kısa ömürlü hatta belki de en kısa ömürlü gazetelerinden birisidir. 1 Kanunuevvel (Aralık) 1930 ile 8 Kanunusani (Ocak) 1931 tarihleri arasında 39 sayı çıkabilen Hür Adam Gazetesi'nin sahibi, mesul müdürü ve başyazarı İzmit eski milletvekili Mehmet Fuat Bey (Carım)'dır. Gazetenin sahibi Mehmet Fuat Bey dışında Zekeriya Sertel, İsmail Suphi Soysallıoğlu ("*Soysallıoğlu*" ya da "*Soysallı*" müstear ismini kullanır), Hafız Necip (bu isim müstear da olabilir), Niyze (müstear) gazetenin yazarlarından (Yıldırım, 2009a: 285-324; Yıldırım.2009b: 255-288). Ancak başmakalelerin büyük bir kısmı "Hür Adam", "üç nokta" veya "Maskeli muharrirler"² imzası ile yazılmıştır. Gazete, reklam sayfası dahil

² Mete Tunçay, bu müstearın Sabiha Sertel olabileceğini yazar. Tunçay Hür Adam Gazetesi'nin sol bir gazete olarak değerlendirir.(Tunçay, 1999:277).

olmak üzere 4 sayfa olarak çıkarılır. Hür Adam, muhalif bir gazetedir. Dönemin dili ile söylessek “partili” bir gazete değildir. İsmi dahi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim ele almış olduğumuz dönemde “Hür Adam”, “Hür Ses”, “Hür Fikir” gibi isimlerle çıkarılan gazete ve dergiler de mevcuttur. Hür Adam, Türk siyasal hayatında oldukça önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemde (Aydemir, 1965: 386; Sertel, 1977: 190-192; Başar, 1981: 12) yayın hayatına başlamış ve aslında bizzat bu süreç nedeniyle de kapatılmak zorunda kalmıştır.

Pek çok kaynakta 1928 ile 1931 yılları arasında yayınlandığı belirtilen gazete, aslında 1930 ile 1931 yılları arasında sadece 39 sayı yayınlanmıştır. Verilen bilgiler daha ziyade gazetenin yayınlandığı tarih ve sahibinin Mehmet Fuat (Carım) olduğu ile sınırlıdır. Elinizdeki çalışma gazetenin teknik özellikleri yanında içerik analizine de yer vererek hem dönem basını hem de Türk basın tarihi bağlamındaki yeri ve muhalefet anlayışını da ortaya koyarak gazeteye dair en kapsamlı çalışma olma iddiasındadır.

Hür Adam Gazetesi, SCF'nin 17 Kasım 1930'da kapanmasından yaklaşık 15 gün sonra çıkarıldı. Gazetenin ilk sayısında yayınlanan “Mesleğimiz” başlıklı makalede; yayınlanma gerekçesi şu şekilde açıklanır:

“Biz muhalefet gazetesi olarak çıkıyoruz. Bir kimsenin bir fırkanın hesabına değil, ancak kendi hesabımıza, Türk vatandaşı sıfatıyla kendi hakkımızı kullanarak muhalefet yapacağız. Kime ve neye muhalefet? (...) bu vatanda ciddi, dürüst muhalefete düinde, bugün de yarın da ihtiyaç vardır. Tenkit ve murakabe, inşafı ve samimi olmak şartıyla medeni hayat cereyanlarının sigortasıdır. Bunsuz içtimai cereyanlar, siyasi cereyanlar, iktisadi cereyanlar emniyetle yürümezler, hep sakat ve malul binaenaleyh muzur olurlar. (...) Ruhan demokratiz. Demokrasi taraftarıyız. Kanunsuzluk yolsuzluk düşmanıyız. Bu memlekette adalet ve kanun her şeyin ve herkesin feokine çıkarılmadıkça hiçbir şeyin payidar olamayacağına en sağlam iman ile kaniiz. Biz de yirmi üç senedir arkasında koşulan kanun devrinin kati surette teessüsünü bekliyoruz. Bu uğurda gücümüz yetesiye çalışacağız. (...) Cumhuriyetciyiz, layıkız. Bu memlekette halkın hakimiyeti, din ile dünyanın ayrı ayrı yürümleri kanaatini taşıyanlardanız. Bunu da şimdi modadır diye söylemiyoruz. Dünyanın her tarafında hatta meşrutiyetle idare edilen yerlerde bile, hakikatte Cumhuriyetrevişi vardır. Bu da beşeriyetin hayırnadır.” (Hür Adam, 1 Kânunuevvel 1930)

Bu açıklama ile kendisini kamuoyuna tanıtan gazete, öncelikli olarak herhangi bir parti ile bağlantıları olmadıklarına özellikle dikkat çeker. Durum kapatılan SCF ile ilgilidir. Parti ile bir bağları bulunmadığı açıklamasına yer verilme gerekliliği hissedilir. Zira muhalefet partisi kapatılmıştır ancak tartışmalar devam etmektedir.

Muhalefetin gerekliliğine dikkat çekilen kısımlarda muhalefetin “*medenî dünyanın*” modern hayatın olmazsa olmaz bir esası olarak ortaya konulması

özenle seçilmiş bir açıklamadır. Bu açıklama ile 1930'larda Batı'ya karşı bir miktar imaj sorunu içinde de olan iktidara muhalefetin gerekliliği bu hassasiyet üzerinden bir kez daha hatırlatılmak istenir.

Laik, Cumhuriyetçi ve demokrat olunduğu açıklaması da aslında gerginleşen iktidar-muhalefet ilişkisi bağlamında muhalefete yöneltilen temel eleştiriler ile alakalıdır. Özenle seçilen bu ifadelerle aslında hedeflenen, SCF-CHF arasındaki tartışmada muhalefetin sıklıkla laik, Cumhuriyetçi ve demokrat olmamakla suçlanması durumuna karşı önlem almak, henüz işin başında böylesi bir ithamın önüne geçmektir. Diğer yandan gazete Cumhuriyetin kurucu değerlerine bağlı, laikliği devrimlerin ve devletin temeli olarak gören ve demokratik bir yönetimin gerekliliğini samimi olarak savunan bir çizgiye sahiptir.

Kanunun önemi ve üstünlüğü; kanun önündeki eşitliğe ve adalete dikkat çekilmesi bu alanlarda gazete açısından bir problemin olduğunu ortaya koyacak vurgulara sahiptir. Aynı zamanda ciddi bir eleştiri de barındırır. Kanun ve kanun eşitliğinden yana olduklarını belirten gazete, *"yaklaşık 23 yıldır"* bu özlem içinde oldukları açıklaması ile aslında II. Meşrutiyet'ten beri bu alanda pek de bir yol kat edilemediğini söyler bu sürece Cumhuriyet yönetiminin 7 yıllık dönemini de katmış olur. Böylece CHF hükümeti eleştirilmiş olduğu gibi muhalefetlerinin odak noktalarından birinin eşitlik oluşturacağını da açıklamış olur.

Gazetenin ikinci sayısında da "Hür Adam" imzalı *"Niçin Çıkıyoruz"* başlıklı yazıda çıkış amacı ile ilgili olarak *"Halkın acılarına tercüman olmak için... Sekiz senenin hesabını sormak için. Artık milletin tahammülünün tükendiğini yüksek sesle duyurmak için..."* şeklinde açıklamalara yer verilir. Aslında bu bağlamda SCF'nin kapatılması bir milat olmuş, tepkinin patlamasına neden olmuştur. Nitekim yazının devamında SCF'nin kapanması dolayısıyla bizzat SCF yetkilileri eleştirilirken gelinen durum karşısında aba altından sopa gösterilerek iktidar da uyarılır: *"Bu memleket ki Serbest Fırka diye sakat bir fırka doğuverince halk Mesih bulmuş Beni İsrail gibi bunun etrafına koşuşarak toplaşiyor. Hayret bu halk sekiz sene evvelki halk mı?.. Evet odur. Sıkıntı dalgaları arasında bulunanlar saman çöpüne bile sarılırlar."* Halkın tepkisine, mutsuzluğuna dikkat çekilen açıklamalarda aynı zamanda SCF'nin yetersizliği, cılızlığı da ortaya konulur. Hatta Fethi Bey, kendisinden beklenti içinde olan, onu ve fırkayı bir çare olarak gören halkı yarı yolda bırakmak ile eleştirilir: *"Ve halk şaşkın ve dargın bir kenarda dururken yıllardır iktidarı sorgusuz ve kontrolsüz elinde tutanların istizah sesleri duyuluyor: "yıkıldı gitti diyorlar esasen ucube idi fırkaya benzemiyordu. Yaşamak hakkı yoktu. Başında yeşil sarık sırtında smokin gözünde tek gözlük ayağında mest pabuç vardı. Şeyh Said'in sakalını takmış bir mürteçidi, diyorlar ve diyorlar ve diyorlar (Hür Adam, 2 Kânunuevvel 1930)"*

SCF'ye yöneltilen eleştirilere yer verildiği gibi CHF hükümetine geride kalan tablo, özellikle de halkın yaşadığı hayal kırıklığı hatırlatılır: “Düşünmüyorlar ki böyle fıkra oyuncularının arkasına takılarak, çocuk gibi coşan bu vatandaşı kalabalığı, kendini idare edenlere karşı ne dehşetli bir itimat besliyordu!...Hele bu susmuş halkın şu fıkra serabı ortadan kalkınca düştüğü kırıklık kesiklik en katı yürekleri hançerleyecek kadar şiddetli iken bir de insafsızların eğlenmekten çekinmemeleri çok ağırdır. (...) Halkın çaresizliğini gülünç değil feci buluruz. Teşkilatı esasiye kanunu hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir diyor. Millet hakim olmak onun duygusu hakim olmaktır. Bu duygu ise şimdi el ile tutulacak derecede katılmış elem ve ızdıraptır. Buna çaresiz olmak yaraları tez elden sarmak gerekir (Hür Adam, 2 Kânunuevvel 1930). CHF hükümetine güveni kalmamış, hayal kırıklığına uğramış olan halk imajı, sonraki köşe yazılarının da temel vurgularından biri olur. Özellikle halkın CHF hükümetinden yüz çevirmiş olması ve CHF'den bıkkınlığı yaklaşımı köşe yazılarının olduğu gibi karikatürlerinde en güçlü eleştiri konuları arasında yer alır.

Hür Adam Gazetesi'nin oldukça canlı, içerikleri dolu ve etkileyici köşeleri mevcuttur. Siyasi Fıkra bölümünde, bu türün belirgin özelliklerine uygun olarak kısa, ironik ve hiciv odaklı keskin eleştiriler yapılır. Eleştirilerin odağı hükümetin icraatları, ekonomik durum, halkın içinde bulunduğu sıkıntılardır. Gazetenin ilk yazılarında “Fıkracı” imzası kullanılırken bu kişinin ayrılması üzerine farklı kişilerin yazdığı köşede Fuat Carım, A., C., S., N., SEN., S.S, R., gibi imzalar karşımıza çıkar.

Dönem gazetelerinde pek rastlamadığımız bir bölüm de “Matbuat Köşesi”dir. Gazetenin düzenli olarak hazırladığı, içeriği en dolu köşelerinden biridir. Muhafız ve CHF yanlısı gazetelerden seçilen haberlere yer verilen bölümde, ulusal basının gündemi takip edilir. Alıntılanan haberlere kısa yorum ve eleştiriler yapılırken polemiklere de girilir. Bu polemiklerden önemli görülen bazıları ise başmakaleye taşınır. Köşenin daimi müdâvimleri CHP'nin kalburüstü gazeteci milletvekilleridir. Falih Rıfkı (Atay), Yunus Nadi (Abalıoğlu), Mahmut (Soydan), Ali Naci (Karacan), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), İsmail Müştak mercek altındaki isimlerdir.

Hiç şüphe yok ki hem edebi bakımdan hem de eleştirinin üslubu bakımından gazetenin ikinci sayfasında yayınlanan “Acı Handeler” başlıklı köşe oldukça etkileyicidir. “Hafız Necip” imzası ile hazırlanan bölümde hiciv dozu yüksek bir eleştiri yapılır. Aynı zamanda ironik bir üslubun da kullanıldığı yazıların ilkinde gazete çıkarmanın “başa açacağı dertler” (Hür Adam, 1 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 3 Kânunuevvel 1930) üzerinde durulurken bunları bertaraf etmek için nasıl manevralarda bulunulması gerektiğine dair çeşitli açıklamalar yapılır. Aslında maksat mevcut ortamda muhalif bir gazete çıkarmanın zorluğuna vurgu yaparak, Hür Adam ve diğer muhalif

gazetelerin ne kadar zor ve aslında bir o kadar da tehlikeli bir işe soyunduklarını göstermektedir. İktidarın muhalefet anlayışının, muhalefetten beklentisinin ve arzu edilen muhalefetin imkansızlığının ironik bir şekilde eleştirildiği “Cumhuriyet Ekaliyet Fırkası Beyannamesi” (Hür Adam, 6 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 12 Kânunuevvel 1930;13 Kânunuevvel 1930) başlıklı bölüm de oldukça etkileyicidir.

Hür Adam’da farklı içeriklere sahip tefrikalar da yayınlanır: Ali Rıza Seyfi imzalı “Deli Aslan”; Defontin Masanye’ye ait olduğu belirtilen Kaptan-ı derya Kılıç Ali Paşa ile ilgili “Öc Ali”; (bu tefrikanın imzasında Muhammer İzzet yazılı), Oktav Mirbo’dan “Avukatıma Muhtıra” (bu tefrikanın çevirmeni “M.N” şeklinde verilir); “İçli Adam” (imza “AA”); “Kara Korsan” (bu tefrikada imza “Cevat”); “Madenlerimiz” (imza “SE”), “Seyr-i Sefayın İdaresi Ne Haldedir” (imza “K. Fahri”); “Sahillerimizde Süngercilik Meselesi” (“Cevat” imzalı); İsmail Soysallı’nın yazdığı “İmrendiren Yunanistan”; diğer bir tefrika da milletvekili M.A. Hacıkryakos’un “Yunanistan’da Tekamül” başlıklı olandır. Bu iki tefrika Türk Yunan dostluk antlaşması imzalandıktan ve iki ülke arasındaki sorunlar halledildikten sonraki sürecin de bir sonucu olarak Yunanistan’a karşı başlayan ilginin de yansımalarıdır.

Asrı pedagoji başlığı altında “Çocuk Şahsiyeti” isimli iki yazı ile Madam [Maria] Montessori’nin eğitim yaklaşımı ve metotlarına yer verilir. Hür Adam, bu yeni yöntemi Türk eğitimi için bir örnek olarak önerir. Dönemin en öncelikli problemlerinden birinin çocuk eğitimi olduğu dikkate alınınca gazetenin bu sürece katılarak çağdaş eğitim yöntemleri hakkında önerilerde bulunması gayet anlaşılır.

Muhالیf gazete ve gazetecilerin yaşadıkları sıkıntılar da yakından takip edilir. Abdülkadir Kemal’i Bey’in (Söylemez) Ahali Fıkrası ve Adana’da çıkardığı “Ahali” gazetesi ile ilgili gelişmeler olduğu gibi Arif Oruç ile İzmit Valisi ile yaşanan sorun, sonrasındaki tutuklama ve yargılamalar düzenli bir şekilde takip edilip haber yapılır.

Gazetenin ilgi ile takip ettiği diğer bir konu da “Moskova Muhakemesi” başlıklı haber serisidir. Hemen hemen her nüshada konuyla ilgili bir haber bulunur. Bunların bazıları ilk sayfa da en sağ sütunda bazıları ise muhtelif sayfalarda yayınları. Bu haberlerin içeriği, Sovyetlerdeki bir casusluk girişim nedeniyle yakalanan şüphelilerin mahkemesi ve gelişmeler ve dünya kamuoyunun tepkisi oluşturur. 1930 Türkiyesi’nde Sovyet Rusya pek çok gazete gibi Hür Adam’ın da farklı açılardan gündemindedir.

Genellikle ilk sayfada yayınlanan Reiscumhur köşesi yanında, ikinci sayfada Harici Haberler, Memleket, Şehir, Mütefferik Haberler, Maarif ve Hars, İktisadiyat, Son Haberler köşeleri ile zaman zaman yayınlanan Spor Haberleri, Sinema köşesi ve oldukça kapsamlı bir reklam sayfası bulunur.

Reklamlarda ulusal pek çok firma ve ürüne yer verildiği gibi, Kocaeli, Adapazarı gibi Fuat Bey'in daha önceleri milletvekili olduğu bölgeden reklamlar da alınır. Adapazarı Bez Fabrikası, bölgeden saltık arsa, konut ve otomobil ilanları mevcuttur.

Hür Adam Gazetesinin renkli köşelerinden biri de karikatürleridir. Sosyal, politik ve ekonomik tüm gelişmeler Hür Adam'da yayınlanan karikatürlerin konusunu oluşturduğu gibi mizahi bir malzemeye de dönüşür. Bu karikatürler bağımsız bir köşeden çok gazetede bir işlevi bulunan, gazete bütünündeki bir parça özelliği taşırlar. Hür Adam karikatürlerinin işlevi, genelde gününü olaylarının çizgi yoluyla yorumlanmasıdır. Karikatürler gazetenin genel yayın ilkeleri ve politikası ile bağlantılı ya da uyumlu bir şekilde çizilirler. Köşe yazılarında yoğun bir şekilde dile getirilen "gerçeklerin açığa çıkarılması", "gerçeklerin halka duyurulması", "hükümetin bilinçli olarak gerçekleri halktan sakladığı" yönündeki eleştirel söylemler, Hür Adam karikatürleri aracılığıyla oldukça çarpıcı bir şekilde ele alınarak işlenir. Böylece okuyucuya (bakana) mizahi bir tarzla ama saldırı dozu yüksek bir şekilde hakikat gösterilmeye çalışıldığı gibi okuyucu (bakan) ikna edilmek de istenir. Kapanıncaya kadar gazetenin hemen hemen her nüshada bir karikatür yayınlanmıştır. Sadece altı nüshada karikatür yayınlanmaz. Yayınlanan karikatürlerin büyük bir kısmı "Abidin", "AD", "Erol", "H. Mumcu" imzalarını taşır. Ancak imzasız bazı karikatürler de mevcuttur.

II.HÜR ADAM GAZETESİ'NİN İÇERİK ANALİZİ

Hür Adam gazetesinde iktidara ve genel olarak toplumsal sorunlara karşı geliştirilen eleştirileri birkaç başlık altında toplamak mümkündür.

2.1. Ekonomik Sorunlarla İlgili Eleştiriler

Dönemin genel özelliği de dikkate alındığında Hür Adam Gazetesinin muhalefetini ağırlıklı olarak ekonomik durum ve buradaki problemler üzerine geliştirmiş olması anlaşılır bir durumdur. Özellikle Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkilerinin yoğun olarak hissedildiği 1930'lı yıllarda muhalefetin ister istemez gündemini ekonomik durum işgal etmiştir. Hür Adam gazetesinin bu noktada ortaya koyduğu en temel eleştiri, Lozan Antlaşması'ndan sonraki sekiz yıl içinde İsmet İnönü Hükümeti'nin başarılı icraatlarında bulunmadığı, Türk parasının değerinin hızla düştüğü, vergilerin aşırı şekilde arttığı ve sermayenin de hiç olmadığı kadar azaldığı yönünde olur. Geline durumun vahametini ortaya koymak için de "arabanın çamura saplanması" benzetmesi yapılarak durumun sorumlusu olarak da İsmet İnönü gösterilir (Hür Adam,4 Kânunuevvel 1930)

Hükümetin krizin geçici olduğu açıklamaları da gerçekçi bulunmayarak özellikle de yabancı basında çıkan açıklamalar üzerinden halka gösterilmek istenir (Hür Adam, 21 Kânunuevvel 1930).

Ekonomik kriz her kesimde farklı şekilde algılanmaktadır. Ancak krizi fırsata çeviren kesimlerinde bulunduğu hatta yeni zenginlerin ortaya çıktığına dikkat çekilir. Bu noktada hükümetin gerekli önlemleri alamadığı hatta aciz kaldığı eleştirisi yapılır. Özellikle küçük ve orta ölçekli üretici ve köylülerin durumuna sık sık dikkat çekilerek krizin ağır tablosu gözler önüne serilir. Hür Adam Gazetesi'nin önerisi; *“devlet eli ile sivriltilen”* (Hür Adam, 3 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 8 Kânunuevvel 1930) büyük üreticinin değil aslında küçük üreticinin desteklenmesi gerektiği yönündedir.

Tarım ve hayvancılık sektörlerindeki durum da sık sık ilk sayfaya taşınarak eleştirilir. Özellikle bu tarihlerde önemli bir problem olan sığır vebası sorunu karşısında gerekli önlemlerin alınmadığı, İktisat Vekâleti'nin zamanında müdahale etmediği eleştirisi yapılır. Köylü ve çiftçinin en temel problemi ise *“ağır ve insafsız faizlerdir.”* Hükümet bu kesimlere gerekli kredi imkânını sağlamakta başarısız kalmıştır. Sabit gelirliler, emekli dul ve yetim maaşlarının yeterli olmadığı, ciddi ekonomik sıkıntılar içinde oldukları üzerinde durulur. Hatta sık olmamakla birlikte bu kesimlerden gelen şikâyet mektupları da gazetede yayınlanır (Hür Adam, 5 Kânunuevvel 1930).³

İsmet İnönü Hükümeti'nin dış borçlar ve ödemeleri ile ilgili politikaları da gazetenin eleştirisi konuları arasındadır. Konu hem iktidar hem de muhalefet bakımından oldukça önemlidir. Ekonomik kriz ile birlikte borçların ödenip ödenmeyeceği meselesi gündemin en önemli sorusudur. Hür Adam, gelen nokta karşısında hükümeti bir kez daha *“programsızlıkla”* eleştirmeyi tercih eder. Durumun en büyük kanıtı da iki yıl önce *“büyük sükse yaparak”* Lozan sonrasının en pürüzlü meselelerinden birini hallettiklerinin propagandasını yapan hükümetin şimdi; *“Türkiye maliyesi müsait değildir. Mukaveleyi değiştirelim”* demeye başlaması olarak gösterilir. Bu çelişkili açıklamalar karşısında Hür Adam'ın iddiası hükümetin başarısız olduğu ve aslında yapılan açıklamalarla bu duruma bir kılıf arandığıdır (Hür Adam, 8 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 11 Kânunuevvel 1930). Bu hakikat karşısında hükümetin meşruiyetini kaybettiği yaklaşımı gündeme getirilir: *“iki yıl önce imzaladığı anlaşmayı iki yıl sonra uygulanır bulmadığını açıklayan bir hükü-*

³ Benzer içerikteki yazılar için bkz.: “Türkiye’de Bayarlık Meselesi”, Hür Adam, 7 Kânunuevvel 1930; Soysalioğlu, “İktisadi Cihadımız Bozuk”, Hür Adam, 8 Kânunuevvel 1930; “Murabahacılık”, Hür Adam, 10 Kânunuevvel 1930; “Zat Maaşları Sahiplerinin Dilekçesi”, Hür Adam, 13 Kânunuevvel 1930; “Sığır Vebası”, Hür Adam, 13 Kânunuevvel 1930; “Ana Vatan ve zavallı Üvey Evlatları”, Hür Adam, 18 Kânunuevvel 1930; “Ziraat Kongresi Münasebetiyle”, Hür Adam, 5 Kânunusani 1931; “Köyü Kurtarmak Yeni Türkiye’nin İlk Adımı Bu Olmalı”, Hür Adam, 7 Kânunusani 1931; “Bir Küçük İktisat İş: Müktehitlerin Yetimlerin Dulların Maaşları”, Hür Adam, 8 Kânunusani 1931.

met iş bilmez ve yerinde kalmaması gereken bir hükümettir.” Zira hatanın tekrarlanma ihtimali oldukça yüksektir.

Önemli problemlerinden biri de sermaye sıkıntısıdır. Konu doğal olarak Hür Adam'ın da gündemindedir ve iktidarın ekonomik politikalarının başarısızlığının önemli kanıtlarından biri olarak öne çıkarılır. 12 Kânunuevvel'de başlayacak olan Tasarruf ve Yerli Malı Haftası nedeniyle konu sık sık gündeme getirilir (Hür Adam, 11 Kânunuevvel 1930). İsmet İnönü'nün haftanın açılışı münasebetiyle yaptığı konuşmasındaki, *“milli bünyenin çürütücü bir fakrûddemin tehdidi altında bulunduğu”* açıklaması sermaye sıkıntısının adeta ilanı olarak değerlendirilir. Hür Adam'a göre konu, Türkiye'nin en öncelikli problemidir: *“sermayesiz ne medeniyet ne teşkilat hatta ne inkılâp ve cumhuriyet olmaz* (Hür Adam, 15 Kânunuevvel 1930).” Mevcut hükümet sermaye problemini çözmekte başarılı olamamıştır. Alınan tedbirler de sorunu çözmek için yeterli değildir. *“Usulsüz programsız yarım yamalak tedbirler”* nedeniyle Lozan Antlaşması'ndan sonraki sekiz sene içinde sermaye sıkıntısını gidermek için önemli bir adım atılmadığı gibi *“iktisadi israf ve heba”* nedeniyle zaten kısıtlı olan sermaye sekiz senelik İnönü hükümeti döneminde daha da erimiştir (Hür Adam, 17 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 19 Kânunuevvel 1930).

Tasarruf Haftası nedeniyle yayınlanan ilginç yazılardan biri de Kazım Karabekir'in göndermiş olduğu iki mektuptur. Mektuplar olduğu gibi yayınlanarak herhangi bir sansür uygulanmadığı gibi mektuplarla ilgili bir değerlendirme veya yorum da yapılmamıştır. Kazım Karabekir ilk mektubuna *“Vaktiyle İzmir İktisat Kongresinin reisi bulunmuş olmam dolayısıyla bu mübarek haftaya ben de bir makale ittihazına zaruret duydum.”* diyerek başlar. Kongrede alınan kararlara ve kendisinin de burada elde edilen verilerle hazırladığı iki raporda durumum iyi olmadığına dair tespitlerde bulunduğunu ve *“büyük askeri zaferlerimize rağmen milletimizin felaketli bir istikbale gitmekte olduğunu”* gördüğünü belirtir (Hür Adam 17 Kânunuevvel 1930).

Karabekir yazısının devamında bu konuşmanın önemli gördüğü bazı kısımlarından alıntılar da yapar. Karabekir, kongrede ortaya konan ağır tabloyu ve gelecekte ülkeyi bekleyen *“uçurumu”* hazırladığı raporu yetkililere verirken de ve bir kez daha bütçe görüşmeleri esnasında mecliste de dile getirdiğini iddia eder. Kazım Karabekir, yazısını sekiz sene sonra gelene noktayı ironik bir şekilde eleştirerek bitirir. Geline noktada, 1923'te gördüğü ve önlem alınmazsa kaçınılmaz olacağını belirttiği sonun yaşandığını ve hükümetin önlem alamadığını, almakta geç kaldığını iddia ederek mektubuna son verir: *“1930 senesinin sonuncu ayında yani sekiz senelik bir fasıladan sonra bir Tasarruf haftası tesis ediyoruz. Mesul zatların ve sair mütehasşis veya müteheyyic kimselerin hararetle nutuklarını okuyoruz ve dinliyoruz: Milli*

tehlike varmış! Tasarrufkar olmazsak milli bünye, çürütücü bir fakrüddemin tehdidi altında imiş!..Tasarruf haftası derdin devası imiş!...”

Kazım Karabekir ikinci mektubunda ise, hükümet politikalarını ağır bir şekilde eleştirerek elde kalan sermayenin de sekiz sene içinde yanlış politikalar nedeniyle eridiğini, gerekli ve etkili önlemlerin alınmadığını bir kez daha belirterek tasarruf haftası nedeniyle yapılan etkinlikleri sorunun çözümü noktasında boş girişimler olarak değerlendirir (Hür Adam, 18 Kânunuevvel 1930).

Kazım Karabekir'in yayınlanan mektuplarına ilk tepki gazeteci milletvekili ve iktidarın basındaki en etkin kalemlerinden biri olan Falih Rıfki (Atay) dan gelir. Milliyet Gazetesinde Siyasi Fıkra köşesinde Kazım Karabekir'in açıklamalarını eleştiren Falih Rıfki, özellikle mektuplarda kullanılan “ilmi malumat” kelimesinin ele alarak farklı anlamları üzerinde durarak alaycı bir tavırla Kazım Karabekir'i eleştirerek, küçümser. (Milliyet, 20 Kânunuevvel 1930) Hür Adam Gazetesi, Falih Rıfki'yı kelime oyunları yaparak Kazım Karabekir'i küçümseyici, alaycı bir tavır almış olması nedeniyle ağır şekilde eleştirir: *“tıpkı bir medrese çömezi bir yobaz softa gibi her şeyi halletmeğe çabalıyor: istilahi, mecazi manalardan tegafül ediyor. (...) Falih Rıfki Beyi bir, bir dakika için münevver addedecek olursak diyebiliriz ki mumaileyh hariç olmak üzere hiçbir münevver malumatı beşeriyenin Connaissances vulgaires, connaissances scientifiques, connaissances philosophiques diye üçe ayrıldığını ve (ilmi malumat) veya daha Türkçe olarak (ilmi bilgiler) in ikinci tabire tekabül etmekte olduğunu bilmez değildir. Ancak Falih Rıfki Beyin hakları var: bu gibi malumat şampanya kadehleri yuvarlarken veya çarliston dans ederken öğrenilmez. Hiç olmazsa basit bir lise tahsili lazımdır. Ne diyelim Allah cümlemizi hacalet müeddi olan cehaletten muhafaza eylesin (Hür Adam, 21 Kânunuevvel 1930).”* Kazım Karabekir'in açıklamaları ile ilgili ikinci eleştiri, Halk Dostu Gazetesinde çıkar. Hür Adam bu haberi de matbuat köşesinde ele alarak eleştirir. Halk Dostu Gazetesinde *“Kazım Karabekir Paşa unvanlı”* makalede *“iş işten geçtikten sonra hükümetçe şimdi tevessül edilen çarelerin faidesi olamayacağını iddia ediyor. Acaba ne yapalım. Yapacak bir şey yok diye elleri kavuşturup ağlama-lı... Başımı saçımı yolup inlemeli mi?”* denilerek mektuplar eleştirilir. Buna karşı Hür Adam, görüşlerinin savunusunun Kazım Karabekir'e ait olduğunu ancak Paşa'nın aslında gazetenin iddia ettiği gibi değil de *“O vakit şöyle olmuştu. İnşallah bu defa da öyle olmaz da bu teşebbüslerden müspet bir netice hasıl olur.”* (Hür Adam, 26 Kânunuevvel 1930).⁴ tarzında bir temennide bulunduğu söyleyerek Kazım Karabekir'i savunur.

⁴ Yaptığımız araştırma sonucunda Halk Dostu Gazetesinin bahsedilen nüshasını tespit edemedik. Gazete 1930-1931 yılları arasında yayınlanmış Hükümet Yanlısı bir gazetedir. Bu nedenle de Hür Adam'daki bu haber kaynak olarak

Kazım Karabekir'in tasarruf haftası nedeniyle yazdığı iki mektubu araştırmalarımıza göre bahsettiğimiz iki eleştiri dışında çok ses getirmemiş olsa da yaklaşık 3 yıl sonra, 1933 yılında Milliyet gazetesinde başlayacak olan ve oldukça geniş çaplı bir tartışma zemini bulan gelişmeler dikkate alındığında son derece önemlidir. Mektuplarındaki tarz, hükümete yönelttiği eleştiriler özellikle de ikinci mektuptaki "*şarklı zihniyeti*" olarak tanımladığı tavra yönelik açıklamaları Kazım Karabekir'in Milli Mücadele önderlerinin yol ayrımından sonra yaşanan tasfiye sürecinden çok rahatsız olduğunu ve bunu dile getirme arzusu için olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte kendisinin de dahil olduğu önemli bir kesime haksızlık yapıldığı, kıymetli görüş ve yaklaşımlarına "*bazı vehimlere kapılarak*" değer verilmediği açıklamalarından Paşa'nın kırgınlığı ve kızgınlığı da hissedilir. Aslında bu birikim, üç yıl sonra 1933'te Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan "Ankaralının Defteri" (Soydan, 2007: 103-225) yazı dizisinde kendisine yöneltilen bazı itham ve eleştiriler karşısında patlama noktasına gelecektir. Yazılanlara cevap verme gereği hisseden Kazım Karabekir, Milli Mücadele'deki rolünün ve etkisinin gölgelendiğini, inkâr edilmek istendiğini belirterek iddialara karşı çıkacaktır. Hatta tartışmalar bir müddet sonra Milli Mücadele'yi kim başlattı noktasına varacak Kazım Karabekir de "*kendisinin Atatürk'ten daha önce Anadolu'ya geçerek hareketi başlattığını*" iddia edecektir.

Gazetenin iddiasına göre, hükümetin programsızlığının göstergelerinden biri de ülkenin ihtiyaçlarına uymayan kanunları, uygulamaları "*ithal etmesidir.*" Ülke sorunlarının olduğu gibi idare mekanizmasının ve bürokratik yapının da "*bünyeye uygun olmayan*" kanunlarla, günü birlik kısa vadeli çözümlerle halledilmeye çalışıldığı iddia edilerek durum eleştirilir. Bu, hükümetin en büyük zaaflarından biri olduğu gibi başarısız olduğu alanlardan da biridir (Hür Adam, 10 Kânunuevvel 1930). Hür Adam, özellikle "*idare mekanizmasının*" ve bürokratik yapının yeniden düzenlenmesi gerektiği yaklaşımını savunurken bunun da CHF'nin yaptığı gibi geçici önlem olarak görülen teftişlerle halledilemeyeceğine dikkat çekilerek bir zihniyet değişiminin zorunluluğu savunulur. Hatta bu iş en az "*bir inkılap yapmış olmağa teadül*" (Hür Adam, 12 Kânunuevvel 1930) edecek kadar önemli görülür.

Konu ile ilgili olarak fazlasıyla eleştirilen isimlerden biri, Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey olur. Doğrudan Batı'dan alınan kanunların Türk toplumunun bünyesine uymadığı için önemli sorunları olduğunu ve ihtiyacı karşılamadığı iddia edilir. Gazetenin önerisi ise, "*Ümit etmek isteriz ki bundan sonra başkalarının eski kirli çamaşırlarını alıp arkamıza geçirmekten artık*

---

alınmıştır. Bununla birlikte konuyla ilgili olarak Hâkimiyeti Milliye, Cumhuriyet, Politika, İnkılap gibi iktidar yanlısı gazetelerde herhangi bir başka eleştiri yazısı ile karşılaşmadık.

ıçtinap etmektir." Yeni yasaların ulusal geleneklerle uzlaştırılması yerine doğrudan doğruya Batı'dan alınmasında en etkili isimlerden bir Adliye Vekili Mahmut Esat olmuştur (Tunçay, 1999: 177). Hür Adam gazetesi, Mahmut Esat üzerinden hükümetin bu konudaki yaklaşımını da fazlasıyla eleştirir, yapılan düzenlemeleri gerçekçi çözümler olarak görmez.

Mahmut Esat Bey'in eleştirildiği diğer bir konu da azınlıklara özellikle de Musevilere karşı sergilemiş olduğu iddia edilen ayrılcı tavrıdır. Konu, Musevi bir okuyucunun gazeteğe gönderdiği mektubun yayınlanması ile gündeme gelir. Yazının tamamında Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in hedefine Musevileri aldığını ve onlara karşı düşmanca bir tavır takındığı ileri sürülür. Hatta Mahmut Esat Bey'in "*Musevi düşmanlığı*" (Hür Adam, 17 Kânunuevvel 1930) ile tanındığı özellikle iddia edilir. İddiasını kuvvetlendirmek isteyen okuyucu, Mahmut Esat Bey'in Ödemiş'te yapmış olduğu konuşmasında "öz Türk olmakla" ilgili açıklamalarına göndermede bulunur.

1930'ların siyasal ortamının da etkisi ile her alanda olduğu gibi kimlik alanında da yeniden bir inşa sürecine girilmiştir. Kriz sonrası Türkiye'de temel hedef olan modernleşmenin sağlanması için yeni modeller, yöntemler ve kestirme yollar aranırken otoriter bir tarz da benimsenmeye başlandı. Bu tercih, kimlik alanında da etkili oldu. O güne kadar yürütölen sosyolojik temelli kimlik çalışmalarının yerini antropolojik içerikli çalışmalar almaya başladı. Etnik kökenle ilgili çalışmalar da ulusal kimliğin inşasına bilimsel veri oluşturduğu için ön plana çıkmaya başladı (Toprak, 2012: 99; Toprak, 2013: 342-345). Bir dizi aydın ve siyasetçi öncülüğünde hazırlanan Türk Tarih Tezi (Ersanlı-Behar, 1992: Copeaux, 1998) ve Güneş Dil Teorisi (Batmaz, 2007) de etnik kökene bilimsel destek sağlamak için geliştirildi. 1930'lu yılların yeni kimlik tanımında etnik köken vurgusu ve seküler bir bakış hakimdir. Yeni kimliğin coğrafi mekân vurgusu ise Anadolu ve Orta Asya olarak belirlenir. (Göksu-Özdoğan, 2002; Bora, 1996: 168-193; Yıldırım, 2014: 47-83).

Mahmut Esat Bey yeni kimlik yaklaşımının inşasında etkili isimlerden biridir. Hatta "*Kemalizm'in ilk teorisyeni*" olarak da değerlendirilir. Daha 1924'de İzmir'de Saday-ı Hak gazetesinde "*Türk inkılabının Düsturları*" başlıklı 12 tefrika Kemalizm'in ilk sistemli teorileştirme girişimi olarak değerlendirilir (Yıldız, 2013: 209). Zira "*Atatürk İhtilalı*" isimli kitabı da Atatürk'ün direktifiyle verdiği konferanslardan oluşur ve genel olarak Türk inkılabına dair değerlendirmelerini içerir. Bozkurt'a göre, eklektik bir doktrin olan Kemalizm'in en belirgin özelliği Nasyonal Sosyalizm'dir (Yıldız, 2013: 209; Okutan, 2004: 200-217).

Mahmut Esat Bey, 1924'deki düşünsel çizgisini 1930'larda da korur. Hatta milli kimliğe yönelik etnik vurguları daha yoğunlaşır. 1931 seçimleri öncesinde Ödemiş'te yaptığı konuşmasında neden CHF mensubu olduğunu şu şekilde açıklar: *"Çünkü bu fırka bu güne kadar yaptıkları ile esasen efendi olan Türk milletine mevkiini iade etti. Benim fikrim, kanaatim şudur ki dosta da düşman da dinlesin ki bu memleketin efendisi Türktür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır (Hâkimiyet-i Milliye, 19 Eylül 1930)."*

Hür Adam Gazetesi, Mahmut Esat Bey'in yaklaşımını olduğu gibi buradan hareketle mevcut yeni kimlik yaklaşımını da eleştirir. Zira *"Öz Türk"* olma meselesi üzerinden yapılan bu açıklamalar Hür Adam Gazetesi'nin hem matbuat hem de siyasi fıkra bölümünde eleştirilir. Halk Dostu Gazetesi'nde yayınlanan *"Öz Türkler Hâkimiyeti"* başlıklı yazıdan yapılan *"Bu memlekete irken Türk olanların siyasi içtimai tefevvuku ve hâkimiyeti temin olunmadıkça inkılabın ızdırıp çekeceğine şüphe edilmemek lazım gelir."* alıntısı üzerinden mevcut yaklaşım eleştirilir. Hür Adam, bu açıklamaya pek çok bakımdan karşı çıkar (Hür Adam, 1 Kânunusani 1931). Meselenin olağanüstü karmaşık olmasının yanında aynı zamanda yürütülebilir olmadığı da özellikle vurgulanır. Zira *irken saf Türk bulma arzusu* "boş saçma" bir anlayış ifadesi ile eleştirilir. Kimin saf Türk olduğunun ispatının imkânsız olduğu, ayrıca böyle bir zorunluluğun bulunmadığına da işaret edilir.

"Öz Türk Kim Ola" başlıklı siyasi fıkra bölümünün de ise, hedefteki isim bir kez daha Mahmut Esat Bey'dir. Yapılan açıklamaların muğlâklığı eleştirilirken matbuat köşesinde olduğu gibi bu yaklaşımın sıkıntılı, problemli olduğu savunulur. Etnik bir kimlik tanımı eleştirilirken *"kimin daha saf Türk olduğunun"* tespitinin mümkün olmadığı ve bu anlayışın uygulanabilir olmadığı alaylı bir şekilde belirtilir (Hür Adam, 2 Kânunusani 1931).

Mahmut Esat Bey, Halk Dostu Gazetesi'nde 12-14 Kânunuevvel 1930 tarihli nüshalarında yayınlanan *"Hırsızlar Teslim Olun"* başlıklı yazı dizisi ve bunların iktidar çevresinde yarattığı etki üzerinden de eleştirilir. Yazılar, İnönü Hükümeti'ne karşı yapılan önemli bir eleştiri olarak değerlendirilir. Durum aslında bazı CHF'li isimler tarafından da böyle algılanmıştır. Bunun nedeni ise, eleştiriyi yapan kişinin *"düne kadar kendilerinden biri"* olmasıdır. Ancak Hür Adam'a göre yazı sonrasında iktidar çevresinde gelişen telaşın çok daha önemli bir nedeni; *"Saniyen yazıdaki işaretler o kadar açıktır ki kimlerin murat bulunduğu hakkında kimsede tereddüt bile bırakmıyor. İşte Ankara Halk Fırkasındaki telaşın sebebi. Bu telaş makalede işaret olunan mahafilin adamlarına da sirayet etti. Falih Rıfki ve İsmail Müştak derhal kaleme sarıldılar."* Ancak bir müddet sonra hem Mahmut Esat Bey hem de onu eleştiren CHF'li milletvekili gazeteciler karşılıklı bir şekilde konu ile ilgili yazmayı bırakmışlardır.

Durum, Hür Adam tarafından “*yukarıdan yapılan bir müdahaleye*” olduğu gibi, Mahmut Esat Bey’e susmasını sağlayacak bir makam ya da görevin verilmiş olmasına da bağlanır. Böylece eski Adliye Vekili bir kez de “*makam ve mevkiî düşkünü olmak*” çağrışımı yaratılarak eleştirilir. Aslında iktidar ve ondan faydalanan onun nimetlerinden mahrum kalmak istemeyen bir kesim eleştirisi, Hür Adam’ın köşe yazılarında olduğu gibi karikatürlerde de ele alınan bir konudur. Bu noktada diyebiliriz ki gazete için Mahmut Esat Bey, bu kesimin bir timsalidir (Hür Adam, 25 kânunuevvel 1930)

Genel anlamda vergiler gazetenin en temel eleştirisi konuları arasındadır. Bu bağlamda özellikle ağır vergi oranları ve yeni konulan vergiler öne çıkar. Örneğin Aşar Vergisi’nin kaldırılmasından sonra yerine konulan Arazi Vergisi sık sık eleştirilir. Genel yaklaşım, Aşar’ın kaldırılmasının fayda yerine zarara neden olduğudur. Bu durum da hükümetin ekonomik politikalarındaki programsızlığının kanıtı olarak ele alınır. Zira Arazi Vergisi’nin, ekilen ve ekilmeyen tüm topraklardan alınması nedeniyle çiftçilere çok daha ağır bir yük getirdiği bundan dolayı da “*aşarı arattığı*” (Hür Adam, 21 Kânunuevvel 1930) belirtilerek eleştirilir.

2.2. CHF’ye Bürokratik Yapı ve Zihniyete Yönelik Yapılan Eleştiriler

CHF için yapılan eleştiriler birkaç başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki, muhalefete karşı sık sık yöneltilen bir programa sahip olmama eleştirisinden hareketle geliştirilen “*programsızlık*” iddiasıdır. Gazetenin ilk sayısında Fuat Carım’ın kaleme aldığı “*Programlılar*” başlığı ile hükümetin durumu ironik bir şekilde eleştirilir. Fuat Bey, CHF’nin örgütlü ya da örgütsüz tüm muhalefete yönelttiği programsızlık suçlamasının aslında bizzat kendileri ile ilgili bir durum olduğu, hatta mevcuda bakıldığında Halk Fırkası’ndan daha programsız bir oluşumun bulunmadığı değerlendirmesini yapar. Fuat Bey, bu durumun kanıtı olarak da CHF’li kalburüstü isimlerin son dönemde ortaya koydukları görüş ve yaklaşımların bir birinden ne derece farklı olduğunu gösterir:

“Halk Fırkasının kalbur üstü gelen nazariyecilerinden Rıfki Falih Bey, ediplik vasfına kanmayıp da milli kahraman sıfatını takınan Rıfki Falih Bey ne taraftardır? Son yazılarına nazaran komünizim. Halk Fırkasının kendi şubeleri gibi benimsediği Türk Ocaklarına reislik yapan Hamdullah Suphi Bey, bu koskoca mansıba kanmayarak Ocak binalarının rakabesine de sahip çıkan Hamduullah Suphi Bey? Komünizmin amansız düşmanı ve liberalizmin taraftarı. İsmet Paşa’nın en çok sevip takdir ettiği sabık ve (lahik ya da tahik) üç vekilin arkadaşı ve bizzat paşanın karini Ali Naci bey? Faşizm taraftarı. Nadi Bey ağabeyimizse? Sık sık tahavvül ifade eden oportünizm taraftarı. Ya Mahmut Bey? Dünya’da ne kadar idare meclisi varsa hepsine de sekinetle aza olmak yani sürdizan taraftarı (1 Kânunuevvel 1930).”

Fuat Bey bu derece birbirinden farklı görüş hatta karmaşa içindeki CHF'nin muhalifleri programsızlıkla suçlamasının anlamsızlığını göstermek ister. 1930'ların Türkiye'si düşünüldüğünde Fuat Bey'in makalesi oldukça sert ve iddialı bir yazıdır. Zira eleştirilen isimler, CHF'nin kalburüstü gazeteci milletvekilleri ve yazınsal elitleridir. İlk sayıda böylesine sert ve iddialı eleştiriler içeren bir yazıyla başlanması hayli cesur bir muhalefet yapılacağını, ama aynı zamanda gazetenin geleceğinin de pek parlak olmayacağını gösterir. Hür Adam'ın bu sert muhalefet tarzı üzerinde kapanmış olmasına rağmen SCF'nin kurulmasıyla gelişen kısmi özgürlük ortamının henüz korunuyor olmasının etkisi vardır. Zira Menemen hadisesinden sonra siyasetin gündemi değişerek daha otoriter eğilim ve önlemler gündeme gelmeye başlayacaktır. Bu ortam ise muhalefetin yaşamasına pek de imkân vermeyecektir.

Diğer bir eleştiri de CHF'nin halkı temsil etmediğidir. İsmindeki halk ifadesine rağmen CHF bir o kadar halktan uzak içine kapanık ve seçkinler partisi olmuştur (Hür Adam, 1 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 11 Kânunuevvel 1930). Halka dayanmadığı, halkı temsil etmediği için SCF deneyiminden sonra yapılan öz eleştiriler ve düzenlemeler bir anlam ifade etmeyecektir ve aslında CHF *"iflasa mahkûmdur"* (Hür Adam, 2 Kânunuevvel 1930). Oysa CHF, halkın SCF'ye ilgisini görmüş olmasına rağmen iktidarda kalmak için her yola başvurmaktadır. Bu bakımdan da CHF, *"mazurdur"* (Hür Adam, 3 Kânunuevvel 1930). Halkın ve ülkenin sorunlarına çözüm olamaz, ülkenin içine düştüğü maddi, manevi ve iktisadi sorunların kısa sürede çözülme imkânı yoktur: *"Halk Fırkası ise bunu yapamaz. Çünkü onlar hükümet idaresinde bütün kabiliyet ve hünerlerini saffettiler"* (Hür Adam, 5 Kânunuevvel 1930)." Bu nedenle de başta ekonomik durum olmak üzere pek çok konuda halka *"yalan söylemektedir ve hakikati gizlemektedir."* CHF'nin tek partili sistem savunusu ve otoriter tavrı yanlış ve bir an önce değişmesi gereken bir zihniyet olarak değerlendirilir (Hür Adam, 6 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 7 Kânunuevvel 1930).

Hür Adam'ın iddiasına göre, CHF için son görülmüştür. Yaptıkları sonuç vermeyecektir: *"Halkın memnuniyetsizliğini oyalama için SCF'yi ortaya attılar muhalif matbuata müsaade olundu. Bu birinci numara, Halk Fırkasının itibarını yükseltmek için kendi gazetelerinde (merdane bir hareketle) kendilerini acı acı tenkide başladılar. Bu da ikinci numara, ekonomik krizdeki mesuliyetlerini örtbas etmek için süre önce ödemeyi alkışla kabul ettikleri harici borçların şimdi ödemek istemiyorlar ve krizin sebebini bu borçlarda buluyorlar. İşte üçüncü numara"* (Hür Adam, 8 Kânunuevvel 1930)." Bunlar Halk Fırkası'nın samimi olmadığını gösterdiği gibi artık sonunun geldiğinin de kanıtıdır. Bu nedenle de SCF sonrasında CHF'de başlatılan *"ıslah ve takviyenin"* CHF yanlısı basında çıkan

öz eleştirilerin bir karşılığı olmayacaktır. Zira CHF, artık mütecanis bir parti de değildir: “Bugün fırkanın biri mecliste diğeri dışarıda iki türlü teşkilatı vardır. Bunlarda da birbirine yan bakan unsurların toplanmıştır.” Bununla birlikte “inkılap ve Cumhuriyet gerek ruhlarda gerek devletin kavanin ve müessesatında yaşayacak derecede yerleşmiştir (Hür Adam, 9 Kânunuevvel 1930).” Bu açıklama aslında son derece önemlidir. Zira Hür Adam, buradan hareketle CHF’nin artık misyonunu tamamladığını iddia ederek zamana göre değişmek zorunda olduğunu savunur. Bu içerikteki yazılarda yoğun bir şekilde tek parti anlayışı eleştirilmektedir. Bu anlayışın aslında bir şekilde sonunu geldiği savunulmaktadır.

Hür Adam’ın yukarıdaki eleştirileri de aslında içine alacak şekilde CHF için yaptığı en temel eleştiri, sahip olunan bürokratik yönetim anlayışı, bürokratik zihniyet ve yapıdır. Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de bürokrasi, Batılılaşma ve modernleşmenin taşıyıcı gücü oldu. Bu noktada CHF, örgütlenme ve işleyiş yönünden bürokrasi ile özdeşleşmiş olarak, inkılapların ve politikanın merkezi ve yürütücüsü oldu. Zira dönem bürokrasisinin öncelikli hedefi yeni bir ulus devlet yaratmak olmuştur (Heper, 1974: 90-112). Cumhuriyetin ilk yıllarında temel hizmet ve görevlerin yerine getirilmesi, kamu yönetimi tarafından karşılanmış bu da bürokrasinin etkisini arttırmıştır. 1930’lar da ise krizin de etkisiyle devletçi politikaların ön plana geçmesi ile kamu yöneticileri oldukça etkin makam ve görevlerde bulunmaya başladı. Hatta kamu görevlileri ayrıcalıklı bir kesim olmuştur. Halk, memurları ulaşılması güç, üstün konuma sahip ayrıcalıklı kişiler olarak görmüştür (Heper, 1973: 60-67; Eryılmaz, 1998; Eryılmaz, 2008)). Hür Adam’ın bürokrasi üzerinden geliştirdiği eleştirisinin temelinde bu tarihlerde altın dönemini yaşayan bürokrasinin aynı zamanda siyaseti de kontrol altına almaya başlamasıdır.

Hür Adam’a göre, SCF muhalefetinden hareketle kendini yenileme çabasına (Hür Adam, 14 Kânunuevvel 1930) giren CHF, bu defa da “treni kaçırmış, bir arpa boyu yol alamamıştır.” Bunun en önemli kanıtı, partideki gerekli düzenlemeleri yapmak üzere oluşturulan komisyonlara memurların da alınmış olmasıdır. Bu “hastalıklı zihniyetin” devamı olarak değerlendirilir: “Memurlardan bu fırkaya hayır gelmez, çünkü memurlar emir kullarıdır. Onların siyasi akideleri olamaz. Kim iktidar mevkiine gelirse onun dediğini yaparlar. Şu halde memurlar bir fırka için aldatıcı bir askerdir.” Bu durum CHF’nin zihnen gelişmediğinin göstergesidir. Gazetenin iddiasına göre, SCF yaşamış olsaydı CHF bürokrasiye dayanmasının ağır sonuçlarını görecektir. Çünkü SCF, bürokrasi dışındaki “fikir ve kanaat” sahibi kesimlere dayanıyordu. Oysa CHF, bu kesimlere “kıymet vermeyerek” bürokrasiye dayanmaya ve “kuvvetten” yana olmaya devam etmektedir. Oysa memur politikada “mahzurlu bir

unsurdur". Zira "oportünisttir. Siyasi akidesi olmaz, gidene de gelene de mutidir. Adı memurdur fırkacı olmaz (Hür Adam, 29 Kânunuevvel 1930).

Bu durum CHF'nin halk tarafından antipatik bulunmasının en temel nedeni olarak gösterilir ve parti bir değişime gidecekse öncelikli olarak bu yapıyı değiştirmelidir. Hür Adam'a göre "*bir fırka ki, ruhlara ve fikirlere istinat eder o fırka düştüğü gün dahi kuvvet sahibidir. Çünkü teşkilatı kalplerdedir.*" (Hür Adam, 13 Kânunuevvel 1930) Bu oldukça dikkat çekici ve çarpıcı bir açıklamadır. Aslında kast edilen kapanmış olmasına rağmen SCF'nin hala halkta bir karşılığının olduğudur. CHF, sadece kabuk değiştirmekte oysa zihniyet olarak hala (bürokratik ve otoriter) kalmakta ısrarcı bir parti olarak değerlendiriliyor. Bu noktada da aslında halkta bir karşılığı olmadığı iddia ediliyor.

Falih Rıfki Atay'ın kaleme aldığı "Mektep ve Medrese" başlıklı köşe yazısı üzerinden de CHF'nin halka inemediği eleştirisi sürdürülür. Atay'ın yazdığı medreseden yetişenlerin mektepten yetişenler kadar "*vatanperver ve idealist*" olmamalarına karşılık mektepliden daha çok "*memleketli olması*" açıklaması CHF'nin halka inemediğinin bizzat bir CHF'li tarafından yapılan bir itiraf olarak değerlendirilir. Ve ne yazık ki bunu iktidara ve onlara yakın aydınlara hatırlatan da son yaşanan Menemen hadisesidir. Gazete, medrese mezunlarının "*vatansever ve idealist*" olmadığı yaklaşımına da pek katılmaz (Hür Adam, 7 Kânunusani 1931). Burada sağlıklı bir yaklaşım sergileyen Hür Adam, medreselinin de kendi zamanına göre bir vatan ve ideal anlayışı olduğunu savunarak bu kıyaslamayı neden doğru bulmadığını da açıklayarak bu toptan karalayıcı tavra karşı çıkar(Hür Adam, 6 Kânunusani 1930)

Menemen Hadisesi sonrasında iktidara yakın çevrelerce ortaya atıldığı belirtilen "*sağ cenah temayülleri ezmek sol cenah temayüllere müsaade etmek*" yaklaşımı da sakıncalı bulunduğu gibi iktidarın şaşkınlık ve "*kendini bilmez bir halde*" olduğunun kanıtı olarak değerlendirilir. Aslında konunun gündeme gelmesi, Milliyet gazetesinde çıkan ve Falih Rıfki (Atay) tarafından kaleme alınan basın hürriyeti ile ilgili yazı nedeniyledir. Atay'ın "*Hürriyeti matbuat halkı dolambaçlı yollardan sağa götüren adamların değil ne kadar müfrit ne kadar şiddetli, olursa olsun ancak sola giden bir matbuatın hakkı olarak teslim edilmek lazım gelir.*" açıklaması "*hükümetçi gazetelerin en Faşizm taraftarı ve muhalif gazetecilerin kellesini isteyen bir gazetenin*" (Hür Adam, 6 Kânunusani 1931) gelmiş olduğu ilginç nokta ve yaklaşımın göstergesi olarak nitelendirilir. Zira düne kadar her ortamda sol tehlikeden bahsedilirken birden bire sola karşı bu çark ediş, iktidarın şaşkınlık ve Menemen hadisesi karşısında gerekli önemleri almaktan yoksun olduğunu da gösteren bir delil olarak değerlendirilir.

2.3. SCF Muhalefetine Dair Değerlendirmeler ve İktidarın Muhalefet Anlayışına Yönelik Eleştiriler

İktidarın muhalefet yaklaşımı, bakışı Hür Adam Gazetesi'nin en önemli eleştirisi konuları arasındadır. Zira gazetenin bizzat SCF'nin kapanmasına ve yaşananlara bir tepki olarak çıkarılmaya başlandığını tekrar hatırlarsak aslında konunun gazetenin öncelikli gündemi olması daha net bir şekilde anlaşılır. Bu çerçevede bazı yaklaşım ve değerlendirmeler öne çıkarılarak sıklıkla tekrarlanır. Bunlardan ilki, kısa ömürlü SCF muhalefetine CHF üzerinde derin izler ve etkiler bıraktığıdır. Bu noktada iki durum öne çıkarılıyor. SCF'nin hükümete menfaat sağlayacak bir "iktidar oyunu" olarak planlandığıdır. Ancak buna rağmen halkın SCF'ye göstermiş olduğu ilgi, CHF'yi şaşırtmış ve silkelemiştir: *"Serbest fırka oyununu beklenmedik neticeleri halkçıları büsbütün şaşırttı. Kendi itirafları mucibince uykudan uyandılar. Methüsenâ, emniyet ve itimat, tehdit ve mugalâta uykusundan silkindiler... ve anladılar ki eski usullerle fırkalarının ve kabinelerinin itibarını nüfuzunu kuvvetlendiremezler..başka vasitalara başvurmak lazımdır."* Hür Adam, SCF'nin kapanmasından sonra CHF içinde başlayan ve basındaki önemli temsilcileri üzerinden kamuoyu ile paylaşılan iktidarın nerede hata yaptığına dair özeleştireli de SCF'nin yaratmış olduğu etkinin bir sonucu olarak değerlendirilir. Ancak bunun da aslında içten gerçekten sorgulayan, aksayan yönlerin neler olduğunu bulmayı hedefleyen sahici bir özeleştireli olmadığı aksine bir politika oyunu olduğu iddia edilir: *"Şimdi harıl harıl halk fırkasının noksanlarından bahsediliyor. Bu cidden çok ince hatta mesela Yakup Bey'den beklenilmeyecek kadar ince bir siyaset oyunudur. Zaafları kendi itiraf ederek efkârı umumiye nazarında hatasını muterif bir mertliğin teveccühünü kazanmak işlerin bundan sonra "kendi ellerinde daha şuurlu bir tarzda görüleceğini telkin eylemek" az buz bir siyaset manevrası mıdır?"* Gazeteye göre bu oyun "iflasa mahkûmdur (Hür Adam, 2 Kânunuevvel 1930; 14 Kânunuevvel 1930)." Zira SCF, çok açık bir şekilde göstermiştir ki CHF halka dayanmaktadır. Bu nedenle de *"hatalarını itiraf ederek kuvvet kazanan teşekküller ancak halka dayanan fırkalar"dır*" oysa CHF, halka dayanmadığı ve dayanmayacağı için bu özeleştireli sürecinden bir sonuç alamayacaktır. Benzer bir eleştireli, gazetenin sahibi aynı zamanda başyazarı da olan Fuat Carım Bey tarafından da yapılır. Fuat Carım, özellikle Yakup Kadri ve Falih Rıfkı'nın bu içerikteki yazılarını eleştirerek bunların sahici özeleştireli olmadığı, halkı *"aldatmak, kendilerinden yana dönmelerini sağlamak için"* yapıldığı iddiasında bulunur. Hatta alaycı bir yaklaşımla gelen noktayı, *"Bu yazıları zevk ile gazetemiz içine aldıktan sonra yüreğime bir den bire korku geldi. İçin için haykırdım: anlaşıldı Muvafıklar, muhalefeti de inhisar altına alıyorlar.. İnhisar gene inhisar daima inhisar* (Hür Adam, 2 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 24 Kânunuevvel 1930)." diyerek eleştirir. Yapılanlar özünde iktidarı bırakmak iste-

memek ve tek partili sistemi kuvvetlendirmek, takviye etmek için yapılmaktadır.

Hür Adam Gazetesi'nin ilk nüshasında Sabiha Sertel tarafından yazılan başmakale de ağırlıklı olarak SCF'nin kapanması ve sonrasında yaşananlara karşı bir tepkinin yansımasıdır. Yazıda CHF iktidarı eleştirildiği kadar SCF muhalefeti ve lideri de eleştirilir. Sertel oldukça manidar bir şekilde başmakale için "Hükümet Var Halk Yok" başlığını kullanarak "*Organize olmayan kuvvet kuvvet değildir. Halkı rey kutusu temsil edemez. Halkın muhtelif menfaatlerini tek bir fırka temsil edemez. Fırkalar ancak hakiki menfaatleri temsil ettikleri zaman fırka ve kuvvettirler. İşte Serbest fırka yıkıldı. Bir çit bile çıkmadı. Hani ızdırıp çeken halk nerede? Niçin sustular... 'Çünkü halk yok hükümet var'*" eleştirisini yapar. Hatta Sertel SCF'nin oluşumunu bir "oyun" "komedyası" olarak değerlendirmekle birlikte bir trajedi "facia" olarak da görür. Bunun neden ise, "*halkın susması ve ızdırabının gizli*" kalmasına neden olunmasıdır. Sertel, bu noktada SCF'yi de eleştirerek kendisini destekleyen halkı yüz üstü bıraktığı ve ona dayanmayı tercih etmediği iddiasında bulunur: "*ızdırıp içinde olan halk bir kurtuluş olur ümidi ile SCF ye çok da bilinçli olmayarak takıldı. Yeni fırka ise bu kalabalığa değil, şahıslara ve içinden çıktığı fırkaya dayanmayı*" tercih etti. SCF'yi dirençli olmamakla suçlayan Sertel, diğer taraftan da CHF'nin muhalefet fırkasına başka bir çare bırakmadığını yazarak iktidarın tavrını eleştirir: "*Ana fırka öyle bir fırka idi ki vasıtalar elinde kuvve-i icraiye elinde, teşkilat elinde rey kutusu elinde bulunuyordu. Hiçbir kütleye istinat etmeyen yeni acemi fırkanın bu kuvvet karşısında dağılması kadar tabii bir şey olamazdı. Nitekim öyle oldu* (Hür Adam, 1 Kânunuevvel 1930)." Sertel, SCF'yi eleştirmiş olmakla birlikte eleştirisinin asıl muhatabı CHF ve korumakta ısrar edilen tek partili sistemdir. Zira Sertel, iktisadi menfaatleri bir birinden farklı olan her sınıfın kendisini ifade hakkı ve bu sınıfları temsil edecek olan partilerin kurulmasına izin verilmedikçe halkın ızdırabının gizli kalacağını savunur ve bu doğrultuda da tek partili sistemleri eleştirir.

SCF, başına geleceklere ön göremediği, halkı yarı yolda bırakarak siyasal hayattan çekilerek hata yapmış olması noktasında eleştirilmiş olsa da iktidarın uyguladığı yoğun baskıya da özellikle dikkat çekilmek istenir. Bu noktada SCF'nin başka bir seçeneği olmadığı değerlendirilmesi de yapılır. Zira SCF muhalefeti çok net bir şekilde şunu ortaya koymuştur: "*o da bütün memleketin muhalefet tarafında*" (Hür Adam, 19 Kânunuevvel 1930) olduğudur.

Hür Adam Gazetesi'nin en temel eleştirilerinden biri başta CHF iktidarı olmak üzere Türk siyasal yaşamındaki muhalefet algısının kusurlu olmasıdır: "*takriben 23 senedir bizde muhalefetin tuhaf bir tali var. Onu garip bir anlayışla karşılıyoruz. Muhalefet daima nahos, bazen müziç çok kere muzır ve mücrim görülüyor. Vakıa her vakit ağızlardan aynı söz tekerrür eder: Memleketin namuslu*

muhalafete ihtiyacı vardır. Fakat efendim bizdeki muhalafet böyle değil ki...Azıcık müsaade edildi mi, muhalafet derhal resikara geçmek istiyor. Muhalafet fikri olmalıdır. Ve fikir sahada kalmalıdır. Ve saire ve saire (Hür Adam, 3 Kânunuevvel 1930)." Bu anlayış nedeniyle muhalafetin yaşamasına imkân verilmemiştir. Gazete bu anlayış için "*dar fırkacılık*" tanımlamasını yapar. Bu anlayıştan kaynaklanan baskı, muhalafetin yaşamasına imkân vermediği gibi yaşamak isteyen muhalafetin zaman zaman farklı yollara yönelmesine de neden olmuştur: "*Mütemadiyen muhitten tazyik gören muhalafet sendelemeler için de çırpınmış, sıkıştırılan her mahluk gibi yaşayabilmek için bazen mekruh çukurlara da düşmüştür.*" Fethi Bey'in SCF'si da bu zihniyetin kurbanı olmuştur. "*muhalafetsiz cumhuriyet olmaz*" söylemleri ile özene bezen kurulan, övülen, sağlayacağı faydaları sıralanan SCF, daha "*bal ayı*" geçmeden bu zihniyet ile karşılaşmıştır. Muhalafete tahammülsüzlüğün Türk siyasal yaşamının adeta kemikleşmiş bir problemi olduğuna dikkat çekmek isteyen gazete, SCF'nin bu tahammülsüzlük nedeniyle yaşayamadığını adeta haykırır. Oysa bu yaklaşım kusurludur, sakıncalıdır. Zira Hür Adam'a göre muhalafetsiz bir cumhuriyet ve demokrasi olamaz. Bu nedenle SCF kapandıktan sonra iktidar ve ona yakın çevrelerde dillendirilen "*muhalafet fikrî olmalı fikirde kalmalı*" yaklaşımı oldukça sert bir şekilde eleştirilerek yaklaşımın yanlışlığı ortaya konulmaya çalışılır (Hür Adam, 3 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 4 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 5 Kânunuevvel 1930).

SCF'nin kapanması, CHF iktidarının muhalafete karşı gösterdiği tahammülsüzlüğün sonucu olarak değerlendirilirken iktidarın otoriter yaklaşımı da eleştirilir.

Hür Adam tahammülsüzlüğün en çarpıcı göstergelerinden birinin muhalafet için kullanılan "*vatana ihanet*" ifadesi olduğunu belirtir. Muhalafetin ya emperyalizm ya da Bolşevizm propagandası yapmakla suçlanması da bu durumun gerekçesini oluşturur. Muhalafetin bir iktidar alternatifi olarak belirmesinden rahatsızlık muhalafete tahammülsüzlüğün en önemli gerekçelerinden bir diğeri olarak öne çıkarılır. Ancak bu korku oldukça anlamsız ve absürt bulunur. Zira muhalafetin varlık sebebinin iktidar olma iddiası taşıdığına dikkat çekilerek mevcut zihniyet bir kez daha eleştirilir (Hür Adam, 6 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 14 Kânunuevvel 1930)

Bu tarihlerde iktidar yanlısı gazetelerde sık sık dile getirilen "*muhaliflerin davaları hep menfidir, ortaya müspet bir şey koymuyorlar*" yaklaşımı "*çürük bir müdafaa kalkanı*" olarak değerlendirilirken aynı zamanda muhaliflerin henüz her şeyi söylemekten "*çekindikleri*" ancak buna rağmen o güne kadar söyleyebildiklerinin dahi "*en müspet en büyük hakikatler*" olduğu savunulur. Tüm baskılara rağmen, yapabildikleri bu kadarcık bir muhalafetin dahi iktidar için pek çok faydası olduğuna dikkat çekerek muhalafetin gereklili-

ğini savunulur (Hür Adam, 25 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 26 Kânunuevvel 1930).

CHF iktidarının muhalefetten beklentisi onun muhalefet anlayışının yanlılığı ve eksikliğinin de en büyük kanıtıdır. Zira Hür Adam'ın iddiasına göre CHF çıkmaza girdiğinde öncelikli olarak bir "serbestlik ortamı" yaratarak muhalefet eden unsurların "cesaretle" ortaya çıkmasına sağlar. Sonrasında ise, "Meydana çıkanlar tespit olunur ve arkasından bizde temiz muhalefet yapılmıyor iş şahsiyata anarşiye döküldü. İnkılap tehlikededir iddiasıyla ya takriri sükun kanunu ya istiklal mahkemeleri harekete geçer" (Hür Adam, 10 Kânunuevvel 1930). SCF de benzer bir akıbete uğramaktan kurtulamamıştır. Ortaya çıkması için yoğun bir şekilde desteklenen SCF, bir müddet sonra rejim için, inkılap için bir tehdit olarak görülmüş ve yaşamaması için pek çok tazyik ile karşılaşmıştır. Özellikle Menemen hadisesi sonunda siyasal ortam fazlasıyla gerilecek ve görece özgürlük ortamı da ortadan kalkacaktır.

SCF, kapandıktan sonra da Hür Adam Gazetesi Fethi Bey'in Meclisteki faaliyetlerini yakından takip eder. Fethi Bey'in verdiği gensoru önerileri, ona karşı gösterilen tepki ve eleştiriler sık sık haber yapılır. Özellikle Fethi Bey'e yöneltilen devletten fazla ödenek alarak şahsi kazanç elde ettiği ve bunlarla bir apartman aldığı suçlamaları haber yapılarak CHF'li milletvekilleri eleştirilir (Hür Adam, 16 Kânunuevvel 1930)

CHF'li milletvekillerinin tavrı "iki yüzlülük" "samimiyetsizlik" olarak değerlendirildiği gibi gelinen nokta da halk idaresinin ve demokrasinin iflası olarak yorumlanır. Fethi Bey'e yöneltilen şahsi kazanç elde ettiği iddialarına Hür Adam farklı bir açılım da getirir. Fethi Bey'in başından beri Gazi'nin desteğini ve güvenini almış olduğuna dikkat çeken gazete, CHF'li milletvekillerinin Fethi Bey ile ilgili olarak yaptıkları suçlamaların aslında iki anlama geldiğine bunun da ya Fethi Bey'in Gazi'yi de aldattığı ya da Gazi'nin Fethi Bey'e gösterdiği güven ve iyi niyet noktasında yanıldığı olduğunu belirtir. (Hür Adam, 23 Kânunuevvel 1930).^{5*} Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in adını siyasete karıştırmak istemediklerini ancak Fethi Bey'i eleştirirken bizzat CHF'li milletvekillerinin Gazi'yi bir siyaset malzemesi yaptıklarını iddia edilerek durum eleştirilir.

Hür Adam Gazetesi, inkılabın ideolojisinin sistemleştirildiği bu günlerde farklı açılardan bu sürece hem bazı eleştiriler geliştirerek hem de bazı açılımlar getirerek katılır. Kemalizm'in teorileştirilmesi sorunu karşısında yeni metotların arandığı 1930'lar Türkiye'sinde özellikle Sovyet Rusya ve

⁵ Vasıf Bey ve Zeynel Besim Bey Meselesi", Hür Adam, 23 Kânunuevvel 1930 Bu yazı İzmir'de çıkarılan Hizmet Gazetesi'nde yaşanan bir polemik ile ilgili. Gazi'nin onayı alınarak çıkarılan muhalif Hizmet Gazetesi'nin de bu tartışmada Gazi'yi siyasete malzeme edilmesi eleştirilir.

İtalya, halkı inşa noktasında kullanmış oldukları metotlar bakımından genç cumhuriyet için ideal iki örnek olarak görülüyordu. Özellikle Falih Rıfkı (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Yunus Nadi (Abalıoğlu), Mahmut (Soydan) gibi iktidarın yazınsal seçkinleri her ülkeye dair gözlem ve tespitlerini gazetelerinde kamuoyu ile paylaşarak inkılabın, ideolojisinin tanımlanması sürecine aktif olarak katılmıştır. Hür Adam gazetesi bu çerçevede yazılanlara (Selçuk-Şirin, 2013: 105-130), genel olarak eleştirel yaklaşmıştır. Özellikle faşizm üzerinden yapılan “güzellemeleri” otoriter bir zihniyetin, yapının inşasına hizmet etmek amacıyla öne çıkarıldığı gerekçesi ile eleştirir. Gazete bu nokta Türk devrimi için yeni bir isim, yön ya da model aranmasını anlamsız bulur. Zira Türk devrimi emperyalizme karşı verilen yoğun mücadele sonunda ortaya çıkan “demokratik burjuva inkılabıdır” (Hür Adam, 4 Kânunuevvel 1930). Bu nedenle Türk inkılabı için faşizm ve komünizm gibi otoriter ve totaliter rejimlerin ve bunların metotlarının örnek gösterilmesi eleştirilir. Faşizm ile ilgili açıklama ve değerlendirmeler Fuat (Carım) Bey tarafından alaycı bir şekilde eleştirilir: “Faşizm belki iyidir, belki de çok iyidir. Yalnız muhakkak bir şey varsa o da bize yükletilmek istenen Faşizmin belkisiz fena olacağıdır. Bizde zor olacak çünkü bizim Faşistler için yapıcı tarafını değil cebir ve zor cihetini görüyoruz.” (Hür Adam, 6 Kânunuevvel 1930; 8 Kânunuevvel 1930). Fuat Bey, bu yazıyı Zeki Mesut Bey’in faşizme dair değerlendirmelerinin yer aldığı Milliyet gazetesindeki köşe yazısına eleştirel cevap olarak kaleme alır. Zeki Mesut Bey’in Faşizm övgüsünü eleştiren Fuat Bey, son tahlilde “Faşizmin yeni müdafii temkinli ve nezih Zeki Mesut bey, biz zor mor istemiyoruz. Bizim istediğimiz şu ve bu...diğeciğini ben de bilmiyorum şu bu gene tek fıkra tek zihniyet tek görüş gene halk fırkası gene isim değiştirerek eski düzene devam...” değerlendirmesinde bulunur. Fuat Bey’in iddiası, CHF iktidarının farklı rejim ve uygulamalarla ilgilenmesinin nedeninin, özünde mevcut tek partili ve totaliter sistemi besleyecek devam etmesini sağlayacak yöntemler bulmaktır. Bu bakımdan da sonuç değişmeyecektir.

Hür Adam Gazetesi’nde Sovyet Rusya ile ilgili değerlendirmelere de yer verilir. Genel olarak Türk İnkılabının özgünlüğünden yana bir çizgiye sahip olan gazete Sovyet Rusya’ya da bu bağlamda mesafeli davranmasına rağmen daha ılımlı bir yaklaşım sergiler. Sovyetlerdeki gelişmeler ilgi ile takip edilir. Özellikle Beş Yıllık Plan ile ilgili gelişmeler sık sık haber yapılır. Planla ilgili olarak Roje Frank’ın iki makalesi yayınlanır. Her iki makalede de planın hayli başarılı sonuçlar verdiği üzerinde durulur (Hür Adam, 29 Kânunuevvel 1930).⁶ Buna rağmen gazetenin genel yaklaşımı; hem faşizm

⁶ * Benzer içerikli haberler için bkz.: “Sovyetlerin Meşhur Beş Senelik Planları-I”, Hür Adam, 2 Kânunusani 1931; “Sovyetlerin Meşhur Beş Senelik Planları-II”, Hür Adam, 4 Kânunusani 1931. Diğer bir yazı da devletçilik ve sosyalizme

hem de komünizm karşısında demokrasiden ve halk idaresinden yana olmaktadır. Türk inkılabı için en tabii gelişimin demokrasi yönünde olması gerektiğini savunur.

Konuyla ilgili diğer önemli bir yazı da Milliyet gazetesinde Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) Bey'in Yugoslavya ile ilgili olarak peş peşe yazdığı iki makale ile ilgili olarak yazılandır. Mahmut (Soydan) Bey, yazısında Türkiye'deki siyasal parti ve muhalefet ile ilgili gelişmeleri anlamak için Yugoslavya ile karşılaştırmalarda bulunur. Hür Adam Gazetesi ise bu karşılaştırmaya iki ülkenin "*ne etnik özellikle ne de siyasal gelişmeler ve muhalefet bakımından*" birbirine benzemediğini belirterek karşı çıkar: "*...bizde ancak hürriyet ve demokrasinin tamamlığını halk idaresi mefhumunun bütünlüğünü isteyen halk vardır. Memleketin hasret çektiği de diktatörlük değildir. Tabii idaredir, iyi idaredir. Hadisesizce tatbik edilmiş inkılâba kimsenin bir dediği yoktur. Halk her şeyi kabul etmiştir. Onun özlediği rahat nefes almak, karnını doyurmak refah ve sükûndü, iktisadi inkişaftır* (Hür Adam, 20 Kânunuevvel 1930)." Hür Adam Gazetesi, Türkiye için "*tabii ve samimi halk idaresinden*" başka bir seçenek önermez. Bu nedenle de totaliter ve otoriter rejimlerin Türkiye için farklı açılardan örnekler gösterilmesine karşı çıkarak özgünlük vurgusu yapar.

Hür Adam Gazetesi, özellikle faşizmin öne çıkarılmasından, genç cumhuriyet için bir örnek olarak sunulmak istenmesinden rahatsızdır. Konu ile ilgili yayınları genel olarak "*diktatörlük propagandası*" olarak değerlendirir ve bu yayınların amacının da kamuoyunu hazırlamak olduğunu iddia eder. Bu nedenle de özellikle de faşizmin sakıncalarını göstermek için zaman zaman yabancı yazarların makale ve gözlemlerine de yer verilmiştir. Fransız yazar M. Moris Bedel'in son eserini yazmak için gittiği Roma'daki gözlemleri üzerinden faşizme dair eleştirilerini barındıran röportajı bu yayınlardan biridir (Hür Adam, 12 Kânunuevvel 1930). Faşizm konusunda bir diğer yazı ise, Fransız M. Fransuva Alber'in faşizmin Avrupa'da geçirmiş olduğu aşamalara ve geldiği noktaya dikkat çekerek eleştirdiği yazı dizisi de aynı amaçla yayınlanır (Hür Adam, 13 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 14 Kânunuevvel 1930).

---

dair Avrupa'da ve Amerika'daki yaklaşımların ele alındığı tefrikadır. İlk yazıda Sosyalizmin yanlış algılandığı ve sosyalizm namına yanlış anlam ve tanımlamalar yapıldığı eleştirisi gündeme getirilerek Yeni Osmanlıların hüriyetin geldiği noktayı eleştirmek için kullandığı yaklaşım Sosyalizm için kullanılır: "Sosyalizm senin namına neler irtikap ediyor", Etatism, Sosyalizm: Avrupa'da ve Amerika'daki Bugünkü Kıymetler-; Hür Adam , 1 Kanunusani 1931, Aynı konu ile ilgili ikinci yazı; "Etatism ve Sosyalizm II", 3 Kanunusani 1931'de yayınlanır ve bu yazıda Sosyalizm ile etatizmi bir birine karşıt olduğunu ve bilerek yapılan bir tercih olduğu üzerinde durulur. Yazıdaki ana tema devletçilik ile Sosyalizmin farklı şeyler olduğu ve devletçilik kapsamında yapılan uygulamaların kamuoyuna sosyalizm olarak sunulması. Politikacıların bu noktada halkı aldatığıdır. Bu çerçevede Sosyalizm'in ise bir iktisadi teori olduğu, mevcut sorunların ortadan kalkması için çözümünün de mülkiyet meselesinin ortadan kalkması genel bir mülkiyet yaklaşımının gelişmesini savunduğu üzerinde durulur. Her iki yazıda da isim kullanılmamış onun yerine sadece "L" harfi kullanılmıştır.

Hür Adam Gazetesi'ndeki bir polemik çerçevesinde yazılan köşe yazıları genel olarak gazetenin muhalefet yaklaşımını ortaya koyduğu gibi, iktidarın muhalefet algısına da ışık tutar. Polemik İsmail Müştak Bey'in Hür Adam Gazetesi'ndeki baş makalelerin isimsiz olarak yayınlanmasını eleştiren yazıları ile başlar. İsmail Müştak Bey, bu gazeteciler için "Maskeli Muharrirler" benzetmesini yapar. Hür Adam Gazetesi ise neden gerçek isimlerini kullanmadıklarını şu şekilde açıklar: "Bu şutum kasırğa önünde bir hakikati ortaya atmak vücutunu duyan bir vatandaş çirkin tecavüzlere uğratmamak istediği şahsiyetini başka ne vasıta ile muhafaza edebilir. Gelin siz bunlara maskeli muharrirler demeyin de Zırlı muharrirler deyin" Bu ilk sebebin yanında ikinci ve daha önemli bir sebep ise bizzat iktidar ve onun muhalefete bakışı ile ilgilidir. "Bizde bir mimlenmek ananesi vardır. Ne kadar haklı olursanız olunuz iktidar sahiplerinin keyfine dokundunuz mu sizi mimlerler, ellerindeki bütün izafi kuvvetleri sizi tepelemeğe hasrederler. Bu anane belki biraz zaafa uğramıştır. Fakat emin olun ortadan kalkmış değildir. Tenkit mevkiinde bulunanlar himaye altında neşriyat yapan muharrirler gibi imtiyaza mahzar değillerse en ufak bir tenkit yüzünden maişetlerinden mahrum kalmaktan başlayarak türlü türlü ukubetlere uğrarlar (Hür Adam, 22 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 27 Kânunuevvel 1930)." Muhalif gazetecilerin, iktidar yanlısı gazetelerin muharrirleri gibi korunaklı olmalarından, isimlerini saklama gereği duyduklarını açıklayan Hür Adam Gazetesi, muhalefet üzerindeki baskıyı da ortaya koymak ister. Her ne kadar "Maskeli Muharrir" tanımına karşı çıkılarak "Zırlı Muharrir" benzetmesi önerilse de bu tarihten sonra Hür Adam Gazetesi'nde bu yaklaşıma bir tepki olarak Maskeli Muharrir imzası kullanılır.

Hür Adam Gazetesi'nde iktidarının otoriter tavrı ve genel olarak muhalefete karşı gösterdiği tahammülsüzlük noktasında dönemin en popüler ve etkin gazeteci milletvekillerinden biri olan Falih Rıfkı (Atay) ile sık sık polemige girilir. Hatta Atay, genel olarak gazete tarafından en çok eleştirilen isimlerden biridir. Atay'ın gazetecilik tarzı; genel olarak hakikatin tersine çevrilmek istenmesi, gerçeğin saklanmaya çalışılması olarak değerlendirilir. Muhalefete karşı sergilediği küçümseyici tavır da eleştirilir: "mekii sahiplerinin az çok mest ve müstahak olduklarını bilirdik. Lakin bu başı boşluğun en soğuk hakikatlerin teması karşısında da bu derece musirrane devam edeceğini tahmin edemedik. Efendiler kendinize geliniz karşınızda bütün memleket vardır. Üç beş kişi sizlersiniz. Mantık kendini bu denli zorlayanlara hiç insaf etmez (Hür Adam, 22 Kânunuevvel 1930)." Hür Adam, Falih Rıfkı ve diğer gazeteci milletvekillerinin gerçeği görmezden gelen ve halktan hakikati saklayan tavırları ve genel olarak yaklaşımlarını "cumhuriyeti ve inkılabı tek ayaklı bir iskemleye ismarlamış oldukları" benzetmesini yaparak eleştirir. Gazete, bu konudaki

ısrarı ile aslında tek partili sistemin Türk inkılabının hedefi olarak belirlenen halk idaresi, halk egemenliği anlayışı ile uyumsuzluğunu göstermek ister.

Falih Rıfık'ın (Atay) fazlasıyla eleştirildiği bir diğer konu da Sovyet Rusya'ya dair gözlemleridir. Bu yazılar genelde Fuat (Carım) Bey tarafından yazılmıştır. Atay, Sovyet Rusya'ya dair değerlendirmeleri nedeniyle komünizm propagandası yapmakla hatta komünist olmakla da itham edilmiştir. Fuat Bey, Atay'ın Sovyet Rusya gözlemleriyle ilgili ikinci yazısında da O'nun komünizm savunusu gerekçesinin "*seçkin sınıfa daha çok ayrıcalık elde etmek*" (Hür Adam, 22 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 24 Kânunuevvel 1930) olduğu iddiasında bulunur. Fuat Bey, her iki yazısında da Atay'ın iktidar nezdindeki ayrıcalıklı ve korunaklı konumunu eleştirmek için alaycı bazı benzetmelerde bulunur. İlk yazıda "*milli kahraman*" ikinci yazıda ise, "*Cumhuriyet şehzadesi*" ifadesi kullanılır. Aslında gazete, dönemin en etkin gazeteci milletvekilleri için genel olarak bu benzetmeleri kullanarak iktidar seçkinlerini eleştirir.

2.4. Sonun Başlangıcı: Menemen Hadisesi ve Gerginleşen Siyasal Ortam Karşısında Hür Adam Gazetesi

SCF'nin kapanmasından 37 gün sonra 23 Aralık'ta başlayan olaylar bir müddet sonra bastırılmış ve suçlular cezalandırılmış olmakla birlikte siyasal ortam kısa bir süre sonra gerginleşir. Bu ortam özellikle muhalif kesimler için oldukça zorlu geçecek olan günlerin de başlangıcı olur. Hür Adam Gazetesi, Menemen hadisesi ve sonrasındaki gelişmeleri yakından takip eder. Menemen Hadisesi ile ilgili yazıları iki grup altında incelemek mümkündür. Bunlardan ilki, olayın seyrine dair haber nitelikli olanlar diğeri ise gazetenin Menemen hadisesine yaklaşımını ortaya koyan ve hükümetin olayla muhalif basın arasında kurmaya çalıştığı bağı reddeden yazılardır. Muhalefete yöneltilen suçlamalar karşısında Hür Adam'ın açıklamaları hem gazetenin muhalefet anlayışını hem de iktidarın muhalefete karşı sergilediği tahammülsüzlüğün geldiği noktayı göstermesi bakımından da önemlidir. Bu yazılar aynı zamanda Menemen hadisesi sonrasında siyasal ortamın ne derece sertleştiğinin de kanıtıdır.

Menemen hadisesi ile ilgili ilk haber, 24 Kânunuevvel 1930 tarihli nüshada üçüncü sayfada "*Son Haberler*" başlıklı bölümde kısa bir haber olarak verilir. Haberde Derviş Mehmet, şeriat isteği ile bir grup insanı yanında toplayan "*meczup bir mürteci*" olarak değerlendirilir (Hür Adam, 24 Kânunuevvel 1930). Ertesi günkü başyazı, Fuat (Carım) Bey tarafından kaleme alınır ve Menemen Hadisesi açıkça bir şekilde "*irtica girişimi*" olarak değerlendirilir. Benzer girişimler ile Türkiye'nin geçmişte de karşılaştığını ve sonuçlarının ağır olduğuna dikkat çekilerek irtica konusunda yeni bir oluşum ve girişime asla izin verilemeyeceği vurgulanır. (Hür Adam, 25 Kânunuev-

vel 1930). Hür Adam'da Menemen hadisesi ile ilgili olarak yayınlanan baş makalelerin hemen ardından olayın gelişimine dair haberler, iktidar yanlısı yayın yapan Politika gazetesinden alınarak verilir. Hür Adam gazetesinin Menemen hadisesine yaklaşımı, iktidarın yaklaşımı ile benzerdir. Zira gazete irtica ve emperyalizm tehdidi karşısında iktidar ile *“tek vücut”* olunması gerektiğini savunur ve bunu da açıkça ifade eder. Gazetenin süreç içindeki yayınlarına ve değerlendirmelerine baktığımızda bu konuda samimi olduğu da görülür (Hür Adam, 26 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 2 Kânunusani 1930).

Hür Adam'ın Menemen hadisesi ve sonrasında hükümetin almış olduğu önlemlerle ilgili yaklaşımı şu şekildedir:

“Üç beş sersem beyinsiz irtica fikri ile harekete cüret etmişler. Ve cezalarını hemen bulmuşlar” Hükümetin bu vaka karşısında uyanık ve tetik davranmasından tabii bir şey olamazdı. Bir kere daha sabit olmuştur ki irtica tekrar baş kaldırmak için pek zayıftır ve bu sefer muhakkak son nefesini vermiştir. On dört milyonluk koca bir milletin içinde beş on beş on yüz beş on bin mürteci kafalı bulunsa bile bunlar memleketin ekseriyetinin irade ve arzusu altında ezilmiş cansız bakiyetüssüyuftur. Çünkü millet yaşamak istiyor. Bunun da tek yolu laik Cumhuriyet yoludur. İçimizde hala anlamayan var mı Biz bu vatanın oğulları ve kızları irticaa karşı Cumhuriyetin ve inkılabın genç endamı etrafında sınıksız müttehidiz. El ele bağlıyız. .... *“aksini düşünenler kahrolsun... softalar saltanatına sultanlar idaresine ahmaklar bile taraftar olamaz.”* (Hür Adam, 27 Kânunuevvel 1930)

Yaşananlar karşısında sonuna kadar Cumhuriyetçi ve laik olduklarını ve kimliklerini koruyacakları açıklaması, olayı nasıl değerlendirdiklerini göstermektedir: *“Biz şeriatçı değiliz. Hatır için bile olmayız. Biz Cumhuriyetçiyiz. Fakat onu süs gibi değil bütün icabatı ve avamili ile netayicile istiyoruz. Ve onun tam ve seri bir tekâmüle mahzar olmasına şiddetle taraftarız. Cumhuriyetin hakkını vermek onun tamamlığını bütünlüğünü mükemmelliğini istemekle olur. Şeriatçılar anarşiye irticaya karşı hep münevverler ve inkılapçılarla bir safta bir cephe teşkil ediyor. Geri unsurların düşmanıyız* (Hür Adam, 28 Kânunuevvel 1930).” İrticaya karşı, iktidarla aynı safta olduklarını ve birlikte mücadele edeceklerini adeta haykırır. Ancak Hür Adam'ın bir de çekincesi vardır; o da irtica hadisesi gerekçe gösterilerek hürriyetin kısılmasıdır.

Gazete, özellikle iktidar yanlısı basında dillendirilen *“irtica hortladı”* açıklamalarını abartılı bulur. Bu söylemin gerçeği yansıtmadığını ancak başka bir amacı olduğu iddiasında bulunur. Bu da sanal irtica tehdidi ya da tehlikesi üzerinden olağanüstü bir ortam yaratarak olağanüstü önlemler alınmasına imkân vererek muhalefet üzerinde baskı kurmak hatta muhalefeti susturmaktır. Hür Adam'ın ikinci iddiası da en az birincisi kadar kuvvetlidir. Siyasal ortamın gerilmesi, hükümetin muhalif basını susturması

durumunun dünya kamuoyu tarafından da hoş karşılanmayacağı ve Türkiye'nin imajı için kötü olacağı hatırlatılır. Gazetenin hedefi, 1930'larda bir imaj kaygısı da yaşayan (Weiker, 1973; Okyar, 87; Koçak, 2006) iktidara olağanüstü önemler alınarak siyasal ortamın gerilmesi ve muhalefetin susturulmasının Türkiye'nin diktatörlük olarak değerlendirilmesine neden olacağını hatırlatarak baskı yapmaktır.

Gazete açıkça olayla muhalefet arasında özellikle de muhalif basın arasında kurulmaya çalışılan bağlantıyı “zorlam”, “maksatlı”, “haddini aşan”, “tehlikeli bir girişim” ifadeleri ile değerlendirir. Hür Adam, irtica tehlikesi karşısında tüm basının “tek cephe” olmasına rağmen bu haberler ile birliğin maksatlı olarak bozulmak istendiği iddiasında bulunur. Hatta böylesine kritik ortamlarda “iktisadi rakiplerini ortadan kaldırmak isteyenlerin”, bazı meslektaşlarını “jurnalleme” ihtimalleri olabileceğini de hatırlatmak ister: “Birçoklarını şahsen tanıdığımız İstanbul gazetecilerinin menemen hadisesinde hiçbir menfi rolleri yoktur. Bu son hadiseye karşı tek matbuat cephesini bozmak isteyerek siyasi ve iktisadi rakiplerini jurnal etmek arzusunda bulunanlar varsa onlara yalnızca biraz insaf edin deriz. Eğer Menemen hadisesi bizim Babıali yokuşunda cereyan etseydi irticanın yeşil bayrağı tepesinde hepimizin kesik kanlı kellesi yan yana sallanırdı...” (Hür Adam, 26 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 27 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 28 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 7 Kânunusani 1931)

Hür Adam, Menemen hadisesi-muhalefet bağlantısını kuran Falih Rıfki'yı da sık sık eleştirir. Zira Atay'ın “Demokrasinin Başı” başlıklı yazısında “...ne diyelim yaşasın bizim demokrasinin cinayetleri. Ve 99 fırka istiyoruz.” açıklamalarını ele alarak kurulan bağlantının absürtlüğünü göstermek isteyerek karşı çıkar ve Menemen hadisesi, “ülkede iki parti istenildiği için mi çıktı” sorusu ile yazı bitirilir. Sorulan soru, kurulmaya çalışılan bağlantının ne kadar anlamsız olduğunu gösterse de Atay'ın konumu ve etkinliği dikkate alınınca aslında muhalefet için ortamın gerileceğinin de ipuçlarını verir. Atay, Menemen hadisesi sonrasında yazdığı köşe yazılarında açıkça muhalefetin bu kesimleri cesaretlendirdiği iddia eder (Selçuk-Şirin, 2014).

Falih Rıfki Atay, bu kez de Menemen hadisesi nedeniyle muhalefete dair eleştirel yazıları nedeniyle Hür Adam'ın yoğun olarak gündeminde olur. Fuat (Carım) Bey'in “Biz Mürteciler” başlıklı yazısı bu durum için oldukça güzel bir örnektir. Aslında yazının kaleme alınmasına sebep olan gelişme, Yakup Kadri'nin “Değişmek Meselesi” başlıklı yazısına yapılan eleştirilerdir. Yazının sahibi Yakup Kadri bu eleştirilere cevap vermez. Onun yerine bu işi Falih Rıfki üzerine alır. 2 Kânunusani 1931 tarihli Milliyet gazetesinde Falih Rıfki, Hür Adam'ı ağır şekilde eleştiren, Menemen hadisesi üzerinde etkili olduğunu iddia ettiği bir yazı kaleme alır. Bunun üzerine Fuat Bey de Atay'ı ağır şekilde eleştiren bir yazı kaleme alır. Atay

için “*fırka muharriri*”, “*kendini hükümet addeden muharrir*” gibi ifadeler kullanılır. Fuat Bey, daha önce de belirttiğimiz gibi kurulmaya çalışılan bu bağlantıyı olağanüstü anlamsız ve kasıtlı bulur. Bu anlamsızlığı göstermek için de Atay’ın Milli Mücadele devam ederken yazdığı bir yazısından alıntılanan; “*Mümkün olsaydı bütün Türkleri her gün beşer defa fatihin selimin türbe-rinden geçirir selâtin camilerinin kubbeleri altında murakabeye vardırırdım. Şüphesiz bu tavaf ibadet kadar mukaddes olacaktı. Şimdi yanınızdaki Türk’e sorunuz. Mevlevi tekkelerini tanıyor mu? Dergâhlardan haberdar mı? Heyhat Fatihden bunca asır sonra bir Türk bu satırları yazacağını ve bir Türkün gönülünden bu endişelerin geçeceğini bilseydi Fatih ne derdi.*” açıklamalarına yer verir. Fuat Bey, bu alıntı üzerinden yürütülen mantığın mantıksızlığını göstermek için aynı kesimlerin Atay’ın bu yazdıklarından da pekala etkilendiklerinin söylenebileceğine ancak bunun da oldukça mamasız ve saçma bir mantık olacağını dikkat çekerek mevcut yaklaşımı eleştirir. (Hür Adam, 3 Kânunusani 1931)

Bu başmakalenin hemen alt kısmında Fuat Bey’in kaleme aldığı Siyasi Fıkra köşesinde de Falih Rıfki Atay’ın ayrıcalıklı konumu, saldırgan tavrı ve himaye edilmesi ironik bir şekilde eleştirilir. Atay’ın ayrıcalıklı konumunu vurgulamak için Fuat Bey yazısına “*tebenni*” başlığını koyar: “*İsmet paşa öz evlatları hele Ömeri varken ne diye Falih Rıfki Beyi evlat edindi. Evet ne diye ne diye? Hadi edindi... ne diye önüne gelene salmasına müsaade edecek derecede şırmarmasına meydan veriyor. Evet ne diye ne diye Künlün tesiriyle olacak karşımda birdenbire Türk matbuatının bu Derviş Mehmedini görmeyeyim mi? Hücumm etmek için sandalyeden kalktım. Fakat kalkmamla gene oturmam bir oldu. Aklımdan bir lahze içinde teknil mevzuat geçti. Evet Falih Rıfki beye dokunulunca tam randmanla harekete gelmesi muhtmel olan bütün mevzuat geçti. Kudretullah Beyi...sefirini hatırladım.*” (Hür Adam, 3 Kânunusani 1931)

Mehmet Fuat (Carım) Bey’in bu yaklaşıma ciddi eleştirileri olur. İktidarın muhalefeti karalamasına karşı çıkan Fuat Bey, tartışmaya yeni bir boyut katar. Yaşananların aslında iktidar yanlısı basının “*terbiyevi vazifesini*” yerine getirmedeğini gösterdiğini iddia eder. Muhalif basın ile irtica arasında bir bağlantı kurmak yerine iktidarın aslında bu nokta ile ilgilenmesi gerektiğini önerir. (Hür Adam, 29 Kânunuevvel 1930).

Fuat Bey, konu ile ilgili ikinci yazısını yukarıdaki değerlendirmelerine karşı yapılan eleştirilere cevap amacıyla kaleme alır. Bu yazısında amaçlarının “*irtica ile mücadele inkılabın kazançlarını müdafaa*” olduğuna bir kez daha temas eden Mehmet Fuat Bey; “*yazılarımızda bu ruhu görmeyerek bizi irticaa karşı sempatik ve inkılabı karşı antipatik göstermek isteyenlere her kim olursa olsun: Mürteci olan, mürteci doğan ölünceye kadar mürteci kalacak bulunan sensin! Dememek elimizden gelmez. Ve öyledir de...*” (Hür Adam, 30 Kânunuevvel 1930)” diyerek aslında iktidarın kullanmış olduğu silahı, bizzat ona karşı kullanır.

İktidarın önemli bir gerçeği göz ardı ettiğine dikkat çekmek ister: “İnkılaplara münevverler fikir ve his ile bağlanırlar ideallerini güdeler. Halk kalabalığı da evvela madde ve menfaatle ısınır sonra itiyatla alışır (Hür Adam, 31 Kânunuevvel 1930).” Aslında kast edilen öncelikli olarak halkın refahının ve gelir seviyesinin iyileştirilmesi gerektiğidir. Halkın öncelikli olarak kendi ekonomisi ile ilgilendiğini ve inkılabın halka öncelikli olarak bu maddi kazancı vermesi gerektiğini bu sağlandıktan sonra halkın inkılabı ısınacağı ve benimseyeceği.

Darülfünun öğrencilerinin Menemen hadisesini protesto amacıyla yaptıkları heyecanlı ve coşkulu miting üzerine kaleme alınan başmakale de gelişkin bir bakış açısına sahiptir. İrtica ile mücadelede yeni kanunlar çıkarmanın heyecan ve coşkunun yeterli olmadığı eleştirisi yapılarak Darülfünun mitinginin “yalnız heyecan itibariyle değil şuur itibariyle de irticaya karşı yapılacak mitinglerin” en önemlisi olması beklenirken hayal kırıklığına uğradıkları açıklaması yapılır: “İrtica bünyemizde bir hastalıksa bu hastalığım önüne geçmek için toplanan doktorların yalnız ve yalnız tel’in etmesi kafi değildir (Hür Adam, 2 Kânunusani 1931).” Hür Adam, böylesi bir mitingde darülfünun hocalarının yaptıkları konuşmalarda irticanın sosyal ve ekonomik sebeplerine hiç temas etmemelerini, mücadele noktasında bir yol ve yöntemin önerilmemesini eleştirir.

Bu bağlamda eleştirilen bir diğer isim ise, İnkılap Gazetesi baş yazarı Ali Naci (Karacan) dır. “İhtilal Nizamı” başlıklı köşe yazısında muhalefete ağır şekilde yüklenen ve yaşanan son hadise ile SCF arasında bağlantı kuran Ali Naci, “cübbe giyen (hu) çeken Deroiş Mehmetlerle Arif Oruçların Zekeriyaların Köroğullarının farkı nihayet bir ceket ve pantolon farkından başka ne olabilir.” der. Hür Adam, bu yaklaşımı oldukça tehlikeli görerek, laik cumhuriyetçi isimlerin irtica isteyenlerle aynı kefeye konulmasını “insafsızlık” (Hür Adam, 27 Kânunuevvel 1930; Matbuat Köşesi, Hür Adam, 28 Kânunuevvel 1930)) “kötü niyet” olarak değerlendirir ve bu yaklaşıma karşı çıkar. Ali Naci Bey’in İnkılap Gazetesi’nde “Yılanların Başı Ezilmek Zamanı Daha Gelmedi Mi” ve Falih Rıfkı Atay’ın Milliyet Gazetesi’nde yayınlanan “Tehlike Var mı” başlıklı yazıları da Hür Adam’ın Matbuat köşesinde ele alınarak eleştirilir. Bu eleştiriler en az Ali Naci’nin ve Falih Rıfkı’nın eleştirileri kadar sert olur. Hadise ile muhalefet arasında kurulmaya çalışılan bağlantının muhalefeti ortadan kaldırmak için yapıldığı, bunun da ülkede ayrıma ve kamplaşmalara sebep olduğu iddia edilir: “muhalefeti çürütürük gençlik arasında ayrılık gayriliik ihdası günahı bizde daima mevkii iktidar fırkasından doğmuştur (Hür Adam, 29 Kânunuevvel 1930).

Menemen hadisesi ve muhalefet ilişkisi noktasında önemli bir tartışma konusu da hareketin “şümüllü” ya da “mevzii” olup olmadığıdır. Hür

Adam'ın bu noktadaki yaklaşımı, hadisenin geniş kapsamlı değil bölgesel olduğu yönündedir. Durum hükümet yetkilileri, milletvekilleri ve iktidar yanlısı basının yapmış olduğu açıklamalardan yapılan alıntılar ile kanıtlanmaya çalışılır. (Hür Adam, 28 Kânunuevvel 1930) Bu noktada gazeteyi rahatsız eden açıklamalar arasındaki çelişkidir. Önceleri kapsamlı olmadığı belirtilen harekete dair bir müddet sonra aynı kişiler tarafından hareketin kapsamlı bir girişim olduğu açıklamasının yapılmasına dikkat çekilmek istenir. Hür Adam, durum ile muhalefet üzerinde kurulmak istenen baskı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu savunur. Hareketin geniş kapsamlı, yaygın bir girişim olarak gösterilerek sert önlemlerin alınması için uygun ortam ve kamuoyu desteğinin sağlanmak istediği iddia edilir. (Hür Adam, 28 Kânunuevvel 1930; Hür Adam, 30 Kânunuevvel 1930) Hür Adam, yaşananlar karşısında gerekli tedbir ve önlemlerin alınması gerektiğini savunmakla birlikte Menemen hadisesinin *"korkunç ve mühlük"* olmadığını ancak *"ehemmiyetli"* olduğunu kabul eder. Zira, Türkiye'nin *"medeniyet ıslahı, imar, kalkınma"* gibi öncelikli pek çok meselesi varken Menemen hadisesinin haddinden fazla abartılarak, büyütülerek enerjisinin harcanması kaygı yaratan bir durum olarak görülür. *"...Çok şükür ki cumhuriyet tehlikeye maruz değildir"* açıklaması da hadisenin gereğinden fazla büyütülmek istenmesine karşı ve gerçeğin aslında gösterilmek istendiği gibi olmadığını kanıtlamak için yapılır: *"Böyle mürteciâne tezahürleri muhalefetin ve muhalif matbuatın yazularının uzaktan uzağa tesirine, Fethi Bey'in herhangi bir tekkede bir gece geçirmesine atfetmek abestir, gülünçtür, kendini zorlamaktır. Esasen yıkılmış irtica harabesinden kalma böyle molozların ehemmiyeti yoktur. Bunlar bizim ileriye müteveccih adımlarımızı çelemez. Türkiye de inkılabı kucaklayan köylüden darülfünunluyla kadar bütün halkın açılmış gözüdür. Havada yirminci asrın antiseptik cereyanları var"* (Hür Adam, 30 Kânunuevvel 1930; Matbuat Köşesi, 30 Kânunuevvel 1930).

Gelinen noktada Hür Adam'ın yaklaşımı iktidar ile tamamen karşıtı yöndedir. Menemen hadisesi karşısında iktidarın *"tetikte ve şedit"* olması gerektiğini açıklamış olmasına rağmen meselenin maksatlı olarak haddinden fazla abartıldığını savunur. Yaşananlardan hareketle yoğunluklu olarak iktidar safında başlatılan inkılapların yeterince yerleştirilemediği, halk tarafından içselleştirilemediği yaklaşımını da benimsemez. Hatta cumhuriyetin kendi aydın gençliğini yarattığını savunarak tehlikenin fazlasıyla abartıldığını iddia eder. Açıkça Hür Adam, iktidar tarafından öne sürülen tehlikenin gerçek olmadığını, böyle bir algının yaratılmak istendiğini savunur ve buna da karşı çıkar. İrtica tehlikesi söylemi üzerinden yaratılacak olan korku, arzu edilen ortamı yaratmaya hizmet eder. Hür Adam'ı bu noktada rahatsız eden ise, en nihayetinde bu ortamın muhalefetin sonunu hazırlayacak olmasıdır. Nitekim bu tarihlerde Hür Adam, *"Cumhuriyeti Koruma Kanunu"*

ile ilgili hazırlıklar yapıldığına dair haberlere de yer verirken benzer bir kaygıyı taşıdığı görülür. Bu haberlerde “*Fevkalade mahkemelerin kurulacağı, inkılaplara karşı neşriyat ve efal ile yapılacak cürümler en şedit cezalar verilecek. İnkılabı karşı herhangi bir hareketin zuhurunda mevzii veya umumi surette fevkalade tedbirler almakta hükümet serbest bırakılacaktır. Bu fevkalade tedbirlerin devamı müddetinin hükümet tarafından tayin edileceği bu kanun Cumhurbaşkanını tarafından onaylanınca geçerli olacaktır* (Hür Adam, 31 Kânunuevvel 1930).” açıklamalarına yer verilir. Ancak hükümetin bu yönde resmi bir girişimde bulunmayarak mevcut ceza kanunlarında yapılan bazı tadillerle meseleyi çözmeye yönelmesi memnunluk yaratan bir gelişme olduğu gibi hürriyet ve demokrasi yolunda da önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilir (Hür Adam, 1 Kânunusani 1931).

Zira Başbakan İsmet İnönü’nün şiddetten yana pek çok milletvekili olmasına rağmen meseleye itidal ile yaklaşmış olması da Hür Adamın gündemindedir. Hem köşe yazılarında hem de karikatürlerde sık sık eleştirilen İsmet İnönü’nün yaşananlar karşısında partisindeki pek çok sertlik yanlısı isme karşı itidal içinde olması fazlasıyla önemsenir. Aslında durum gazetesinin bir çaresizlik içinde olduğunu kanıtı olarak da değerlendirilebilir. Zira iktidar tarafından yapılan en ufak bir ılımlı açıklama, sergilenen ılımlı yaklaşım dahi bir nebze de olsa muhalif Hür Adam’ın yüreğe su serper. Ancak bu iyimser hava uzun sürmeyecektir. Gazete kaygılarında haklı çıkacaktır.⁷

Basın özgürlüğü meselesi, bu tarihlerde muhalif basın için oldukça önemli bir meseleydi. İsmet Paşa’nın sertlik yanlılarına karşı basın hürriyetinin gerekliliğini savunması ve basın hürriyeti aleyhinde alınacak bir tedbir olmadığı açıklamaları da Hür Adam’ın takdirini kazanır (Hür Adam, 3 Kânunusani 1931). Konu özellikle Menemen hadisesi sonrasında başta Hür Adam olmak üzere Yarın, Son Posta, Adana’da Ahali gibi muhalif basın açısından oldukça önemli hatta hayati bir özelliğe sahiptir. Zira Menemen hadisesiyle muhalefet arasında bir ilişkinin kurulmak istendiği böylesi bir ortamda iktidarın basın ile ilgili olarak yapacağı bir düzenlemenin muhalif basın aleyhinde olacağı açıktır. Hür Adam, doğal olarak basın hürriyetinden yanadır. Basına tanınmış olan kısmi özgürlük ortamının da elinden alınmaması gerektiğini savunur. Zira “*matbuat milletin dilidir*” susturulmaması gerekir. Birkaç olumsuz örnek nedeniyle özgürlüklerin kısıtlanmak isteme-

⁷ * Hür Adam Gazetesi’nin kapatılması ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Gazete muhalif basın için işlerin çok da iyi gitmediği artık açık bir şekilde irticayı tahrik ve teşvik ile suçlandığı, basına ilgili yeni düzenlemelerin habercisi olan yeni Matbuat Kanunu’nun gündemde olduğu bir dönemde yayın hayatına son verir. Kanaatimizce bu ortam ve muhalefet üzerine yapılan baskı, yaşanan ekonomik sıkıntılarla birlikte kapatılmaya neden olmuştur. Fuat Carım’ın yiğeni Nimet Arzık, anılarında amcası ve ortaklarının iflas nedeniyle Hür Adam Gazetesi’ni kapattıklarını yazar. (Arzık, 1983:105).

sini doğru bulunmaz (Hür Adam, 4 Kânunusani 1931; Hür Adam, 5 Kânunusani 1931). Hür Adam, basın özgürlüğü meselesini bu tarihlerde gündeme getirilen yeni bir matbuat kanunu hazırlığında olunması üzerine gündemine almıştır. Ancak kanunla ilgili tartışmalar devam ederken de yayın hayatına son verir.

SONUÇ

Türk basın tarihinin kısa ömürlü gazetelerinden biri olan Hür Adam Gazetesi, SCF'nin kapatılmasına tepki olarak çıkarılmaya başlanmış ve sadece 39 sayı yayınlanabilmiştir. Kaderi, SCF'nin kaderine benzer olan Hür Adam Gazetesi, kısa ömrüne rağmen 1930 Türkiye'sinde etkin bir örgütsüz muhalefet örneği olarak değerlendirilebilir.

Hür Adam Gazetesi, Türkiye tarihinde oldukça önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemde çıkarılmaya başlanmış ve maalesef aynı süreç gazetesinin yayın hayatına devam edememesi üzerinde de etkili olmuştur. Gazetede Halk hâkimiyeti, milli egemenlik, demokrasi kavramları oldukça yoğun bir şekilde öne çıkarılır. Bu kavramlar özellikle totaliter olduğu belirtilen tek partili sistemin eleştirisinde kullanılır. Gazete mevcut sisteme karşı çok partili demokratik bir sistemi savunur. Bu nedenle de CHF'nin tüm iddiasına karşı onun halktan uzaklaştığı, halkı temsil etmediği sadece bürokratik elitlerin hâkim olduğu bir parti eleştirisini merkeze alır. Bu noktada Hür Adam, CHF'yi "bürokrasinin partisi" olarak değerlendirir ve bürokratik yönetim anlayışını eleştirir. Gazetenin eleştirisinin odağını ise, CHF üzerinden bürokrasinin siyasete katılması, siyaset yapmasının da ötesinde siyaseti kontrol altına alması ve siyasete müdahale etmesine yol açmasıdır. Bu bağlamda halktan uzaklaşma vurgusu, CHF bürokrasisinin giderek elitist bir yapıya bürünmüş olması eleştirisi için kullanılır. Gazete bürokratik yapıya karşı halka, halk kitlelerine dayanmanın gerekliliğini savunmuştur. Bu noktada CHF'nin tüm halkı kapsadığı ve temsil ettiği açıklamasına karşı çıkılırken partinin meşruiyet zeminin tartışılmasını sağladığı gibi bu meşru zeminin sarsıldığı da savunulur.

Hür Adam, CHF'nun giderek devletle bütünleşmeye başlamasına da karşı çıkmak ister. Zira asker ve sivil bürokratik yapının hâkim olduğu CHF'nin devletle bütünleşmesi, bu çerçevede bürokrasinin 1929'dan başlamak üzere ekonomiyi de kontrol etmeye başlaması ile otoriter bir yapı ortaya çıkarmıştır. Hür Adam, bu ortamda mevcut yapıya özellikle de kamu bürokrasisine karşı gelişen örgütsüz bir muhalefet örneği olarak önemli bir yerde durur. Aslında Hür Adam Gazetesi bu güçlü bürokratik yapılanma karşısında muhalefet yapabilmenin ya da ne kadar muhalefet yapılabileceğinin de güzel bir örneğidir.

Gazetede mevcut tek partili bürokratik merkezîyetçi, devletçi otoriter iktidar karşısında genel olarak siyasal ve ekonomik olarak liberal, özel teşebbüsçü, demokratik, bir söylem ön plana çıkarılır. Hür Adam Gazetesi de bu çizgide bir muhalefet tarzına sahiptir. Rejimin temel ilkeleri ile uyumlu, Cumhuriyetçi, laik bir çizgide olan gazete demokratik ve özgürlükçü bir yaklaşımı benimser.

SCF deneyimi ve CHF'nin Menemen hadisesi sonrasında başlattığı inkılabın ideolojisinin yani Kemalizm'in sistemleştirilmesi ve içselleştirilmesi probleminin merkezi bir konum aldığı inşa süreci de Hür Adam'ın muhalefet geliştirdiği bir alandır. Bu tarihlerde CHF'li gazeteci milletvekilleri tarafından özellikle Sovyet Rusya, İtalya, Yugoslavya gibi daha çok totaliter ve otoriter rejimlere dair yapılan olumlu değerlendirmeler ve Türkiye için örnek gösterilmesi eleştirilmiştir. Gazete bu yaklaşımı özünde CHF'nin ve tek partili sistemin varlığını güçlendirme ve meşru gösterme çabalarının ürünü olarak değerlendirir. İktidar yanlısı basının totaliter rejimleri öne çıkarmasına karşılık Hür Adam daha demokratik rejimlere dikkat çeker. SCF, pek çok bakımdan Hür Adam için önemli bir gelişmedir. Gazete parti kapandıktan sonra çıkarılmış olsa da demokratik bir rejimin yerleşmesi noktasında SCF'yi önemli bir adım olarak görürken partinin kapatılmasını ise demokrasiden uzaklaşma olarak değerlendirir. Parti kapandıktan sonra iktidar yanlısı basından SCF'ye ve mecliste bağımsız olarak muhalefetini sürdüren Fethi Bey'e karşı yapılan ağır suçlamalar eleştirilirken durum, iktidarın muhalefete karşı tahammülsüzlüğünün de kanıtı olarak değerlendirilir. Gazete muhalefeti, demokratik bir rejimin gereği olarak olmazsa olmaz bir unsur olarak değerlendirir.

Gazetenin Menemen hadisesine yaklaşımı da oldukça önemlidir. Olay, bir irtica, gericilik girişimi olarak değerlendirilir. Bu noktada iktidar ve yanlısı basınla aynı yaklaşımı sergileyen Hür Adam, bir noktada iktidardan ayrılır. Hür Adam, irtica ile mücadelenin önemsenmesi gerektiğini ancak yaşanan hadisesinin geniş bir komplo girişimi olmadığını, buradan hareketle bir korkunun yaratılarak muhalefetin susturulmak istenmesini iktidarın geldiği otoriter noktanın göstergesi olarak ele alır. İktidarın Menemen Hadisesi ile muhalefet ve muhalif basın arasında bir bağlantı olduğu, yaklaşımı da aynı gerekçelerle eleştirilir.

Hür Adam Gazetesi'nin önemli söylemlerinden biri de "hakikatin açıklanması", "halka hakikatin gösterilmesi" yani hakikat metaforu olur. Hür Adam gazetesi "hakikat vadisinde halka rehberlik" yapmak iddiası ile yola çıkar. Amacı, sekiz senenin hem siyasal hem de ekonomik olarak "hesabının sorulmasıdır." Gazete bu noktada özellikle ekonomik sorunları merkeze alarak halka gerçeği göstermeği amaçlar. Hür Adam'ın muhalefetinin oda-

ğını tekeller, devlet harcamaları, vergiler, haksız kazançlar, borçlar, demiryolları gibi devlet politikalarını eleştirmek oluşturur. Bunlar üzerinden iktidarın halktan gerçekleri sakladığı eleştirisini geliştirir. Buradan hareketle diyebiliriz ki muhalif bir gazete olan Hür Adam da halkın aydınlanması gerektiği yaklaşımını benimser ve bunu kendine amaç edinir. Ancak bu nokta da şu hususu da belirtmeliyiz ki halka yaklaşım konusunda Hür Adam'ın da iktidar ile örtüşen bir anlayışı söz konusudur. Sadece kendisinden saklanan gerçekler karşısında değil genel olarak da çehre değiştirmesi, dönüşmesi ve aydınlanması gereken bir toplum anlayışı hakimdir. Aydınlanmaya muhtaç, terbiye edilmesi gereken halk anlayışı belirgindir. Hatta dönem basını için öngörülen inkılabın hizmetinde olmak yaklaşımı dahi belli açılardan benimsenmiştir. Bu durum basının önemli işlevlerinden biri olarak görülür. Gazete, cumhuriyetin temel değerlerinin savunulması ve korunması konusunda iktidar ile hem fikirdir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Althusser, L. (1989). Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arzık, Nimet.(1983). Tek At Tek Mızrak Anılar-I, Ankara, Kaynak Yayınları.
- Atay, F. R. (20 Kânunuevvel 1930). "Siyasi Fıkra". Milliyet.
- Aydemir, Ş. S. (1965). Tek Adam (1922-1938), Cilt: 3. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barker, R. (1971). Studies in Opposition, London: Mcmillan Press.
- Başar, A. H. (1981). Atatürkle Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Batmaz, V. & Batmaz, C. (2007). Atlantis'in Dili Türkçe, İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Bora, T. (1996). "İnşa Döneminde Türk Millî Kimliği", Toplum ve Bilim, 71, 168-193.
- Copeaux, E. (1998). Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Duverger, M. (1973). Sosyal Bilimlere Giriş, (Çev. Ü. Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ersanlı-Behar, B. (1992). İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937). İstanbul: Afa Yayınları.
- Ertürk-Keskin, N. (2007). "1930: Muhalefet ve Belediyeler Yılı", Açıklamalı Yöntem ve Zaman Dizini 1929-1930, (Ed. B. A. Güler). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 107-229.
- Eryılmaz, B. (1998). "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Bürokrasi İktidar İlişkileri", Türkiye'de Yönetim Geleneği, (Ed. D. Dursun & H. Al), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2008). Bürokrasi ve Siyaset, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Göksu-Özdoğan, G. (2002). Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güz, N. (2008). Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri (1920-1927). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Heper, M. (1973). Modernleşme ve Bürokrasi. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Heper, M. (1974). Bürokratik Yönetim Geleneği: Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetinde Gelişimi ve Niteliği. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Kolektif. (19 Eylül 1930). "Mahmut Esat Bey'in Ödemiş Nutku", Hâkimiyet-i Milliye.
- Mardin, Ş. (2000). "Muhalefet ve Kontrol", Türk Modernleşmesi (Makaleler 4), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okutan, M. Ç. (2004). Tek Parti Dönemi Azınlık Politikaları, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Okyar, A. F. (1987) Serbest Fırka Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi. İstanbul.

- Selçuk-Şirin, F. (2013) "Sovyet Rusya ve İtalya Gezilerinin Türk Siyasal Yaşamın Etkisi (1930-1932)", *Folklor Edebiyat*, 73, 105-130.
- Selçuk-Şirin, F. (2014). *İmparatorluktan Cumhuriyet'e Bir Aydın: Falih Rıfkı Atay: (1893-1950)*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları.
- Soyak, H. R. (2004). *Atatürk'ten Hatıralar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Soydan, M. (2007). *Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar Ankaralının Defteri*, (Haz. N. Bilgi) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Steinack, K. (2011). "Two Patterns of Opposition: Party Group Interaction in the Bavarian State Parliament". *The Journal of Legislative Studies*, 17/1, 1-26, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13572334.2011.545176>, Erişim Tarihi: 11.11.2019
- Taner, A. (2002) *Tek Parti Döneminde İktidar Muhalefet İlişkileri (1923-1945)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toprak, Z. (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Toprak, Z. (2013). *Türkiye'de Popülizm 1908-1923*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Tunç, H. (1997). *Parlamento İçı Muhalefet*. Konya: Günay Ofset Matbaacılık.
- Tunçay, M. (1999). *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetimin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Weiker, W. F. (1973). *Political Tutalage and Democracy In Turkey The Free Party and Its Aftermath*, Leiden.
- Yıldırım, E. (2014). "Erken Cumhuriyet Yıllarında Türk Milli Kimliği: Resmi Kimlik Siyaseti, Anadoluculuk Düşüncesi ve Halkçılık Söylemi", *Tarih Okulu Dergisi*, XIX, 47-83.
- Yıldırım, T. (2009a). "Türk Gazetecilik Tarihi üzerine Bir Deneme-I", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 1, 285-324.
- Yıldırım, T. (2009b). "Türk Gazetecilik Tarihi üzerine Bir Deneme-II", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 2, 255-288.
- Yıldız, A. (2013). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene, Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz-Turgut, N. (1984). *Siyasal Muhalefet: Batı Demokrasileri-Sosyalist Ülkeler-Türkiye*. Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Hür Adam Gazetesi'nden Kullanılan Köşe Yazıları
- Acı Handeler: "Cumhuriyet Ekaliyet Fırkası Beyannamesi", *Hür Adam*, 6 Kânunuevvel 1930.
- Acı Handeler:" Ed Dai Hafız Necip'in Tavsiyeleridir.", *Hür Adam*, 1 Kânunuevvel 1930.
- "Ana Vatan ve zavallı Üvey Evlatları", *Hür Adam*, 18 Kânunuevvel 1930.
- "Aşarı Kaldırmak Fayda Yerine Zarar", *Hür Adam*, 21 Kânunuevvel 1930.
- "Bakış zaviyeleri", *Hür Adam*, 16 Kânunuevvel 1930.
- "Belediyenin Yedek Azası Hafız Nurettin Müniş Efendi Hazretlerine", *Hür Adam*, 12 Kânunuevvel 1930.

- “Bir Küçük İktisat İşİ: Müttekaitlerin Yetimlerin Dulların Maaşları”, Hür Adam, 8 Kânunusani 1931.
- “Buhran mı İnhitat mı”, Hür Adam, 21 Kânunuevvel 1930.
- “Buhran mı Sukut mu”, Hür Adam, 8 Kânunuevvel 1930.
- “Cumhuriyet Ekaliyet Fırkası Programı 3”, 13 Kânunuevvel 1930.
- “Cumhuriyeti Koruma Kanunu”, Hür Adam, 31 Kânunuevvel 1930.
- “Değişmek Meselesi”, Hür Adam, 31 Kânunuevvel 1930.
- “Din ve Dünya: Din Ne Taaddiye Ne Siyasete Alet Edilemez”, Hür Adam, 2 Kânunusani 1931.
- Acı Handeler, “Ed Dai Hafız Necip Efendinin Muhaberatnamesidir”, Hür Adam, 3 Kânunuevvel 1930.
- “Eserleri”, Hür Adam, 7 Kânunuevvel 1930.
- “Eski Yeniler”, Hür Adam, 16 Kânunuevvel 1930.
- “Esrar Perdesi”, Hür Adam, 19 Kânunuevvel 1930.
- “Faşizmin Merhaleleri-1”, Hür Adam, 13 Kânunuevvel 1930.
- “Faşizmin Merhaleleri-2”, Hür Adam, 14 Kânunuevvel 1930.
- Fıkra “Bir Sıçarsın Çekirge İki Sıçarsın Çekirge”, Hür Adam, 8 Kânunuevvel 193.
- Fıkra, “Fırka Çocuğun ismi”, Hür Adam, 4 Kânunuevvel 1930.
- Fıkra, “Yine Başlayacaklar mı”, Hür Adam, 10 Kânunuevvel 1930.
- Fıkra, “Arkadaşım Haklıdır”, Hür Adam, 11 Kânunuevvel 1930.
- “Hadise Mevziidir”, Hür Adam, 28 Kânunuevvel 1930.
- “Halk Fırkasını Takviye Etmek Nasıl Olur”, Hür Adam, 29 Kânunuevvel 1930.
- “Halk Fırkasının Ömrü”, Hür Adam, 13 Kânunuevvel 1930.
- “Halk Fırkasının Parçalanması”, Hür Adam, 9 Kânunuevvel 1930.
- “Halkçılar Muvaffak Olabilirler mi?”, Hür Adam, 5 Kânunuevvel 1930.
- “Halkçıları Ne Kurtarabilir”, Hür Adam, 6 Kânunuevvel 1930.
- “Hanı yağmadan Bahseden Sizler misiniz?”, Hür Adam, 26 Kânunuevvel 1930.
- “Harici Borçlar ve Bizim Meselemiz”, Hür Adam, 8 Kânunuevvel 1930.
- “Hırsızlar Teslim Olunuz”, Hür Adam, 25 Kânunuevvel 1930.
- “İcra Kanunu Tadilatı”, Hür Adam, 8 Kânunuevvel 1930.
- “İdare Bozukluğu Numunelerinden”, Hür Adam, 12 Kânunuevvel 1930.
- “İdare Mekanizması Nasıl Düzelir”, Hür Adam, 10 Kânunuevvel 1930.
- “İktidar Sandalyesi”, Hür Adam, 24 Kânunuevvel 1930.
- “İktidar Sandalyesi”, Hür Adam, 24 Kânunuevvel 1930.
- “İktisadi Buhran Anlayışı”, Hür Adam, 3 Kânunuevvel 1930.
- “İktisat Vekâleti Biliyor mu? Anadolu’da Sığır Vebası”, Hür Adam, 5 Kânunuevvel 1930.
- “İnkılabı Korum Kanunu”, Hür Adam, 1 Kânunusani 1931.
- “İrtica Bizi sarsmaz Yalnız Hükümetin Dikkat ve İtinası Lazım”, Hür Adam, 30 Kânunuevvel 1930.
- “İrtica Karşısında Hükümet Münevverler Halk Kitleleri”, Hür Adam, 31 Kânunuevvel 1930.

- “İrtica Karşısında Hükümet Münevverler Halk Kitleleri”, Hür Adam, 31 Kânunuevvel 1930.
- “İsmet Paşa'nın Arkadaşları Çekildikten Sonra”, Hür Adam, 14 Kânunuevvel 1930.
- “İsmet Paşa'nın Hatası Nerededir?”, Hür Adam, 4 Kânunuevvel 1930.
- “Keşküllü Fukara Tatlısı ve Halk Fırkası”, Hür Adam, 1 Kânunuevvel 1930.
- “Köyü Kurtarmak Yeni Türkiye'nin İlk Adımı Bu Olmalı”, Hür Adam, 7 Kânunusani 1931.
- “Kusurları ve Zaafı ile İtiraf Siyaseti”, Hür Adam, 2 Kânunuevvel 1930.
- “Kusurları ve Zaafı İtiraf Siyaseti”, Hür Adam, 2 Kânunuevvel 1930.
- L., “Etatizm ve Sosyalizm II”, 3 Kânunusani 1931.
- L., “Etatizm, Sosyalizm: Avrupa'da ve Amerika'daki Bugünkü Kıymetler-I; Hür Adam, 1 Kânunusani 1931.
- “Lüks Kamara”, Hür Adam, 11
- “M. Moris Bedel ile Mülakat”, Hür Adam, 12 Kânunuevvel 1930.
- Maskeli Muharrir, “Maske Meselesi”, Hür Adam, 27 Kânunuevvel 1930.
- “Maskeli Muharrir, “Menemen Hadisesi: Hepimizin Kesik Başı”, Hür Adam, 26 Kânunuevvel 1930.
- “Maskeli Muharrir, “Menemen Hadisesi: Hepimizin Kesik Başı”, Hür Adam, 26 Kânunuevvel 1930.
- “Maskeli Muharrirler”, Hür Adam, 22 Kânunuevvel 1930.
- “Matbuat Hürriyeti”, Hür Adam, 3 Kânunusani 1931.
- “Matbuat Hürriyeti”, Hür Adam, 4 Kânunusani 1931.
- Matbuat Köşesi, 30 Kânunuevvel 1930.
- Matbuat Köşesi, Hür Adam, 1 Kânunusani 1931.
- Matbuat Köşesi, Hür Adam, 26 Kânunuevvel 1930.
- Matbuat Köşesi, Hür Adam, 27 Kânunuevvel 1930.
- Matbuat Köşesi, Hür Adam, 28 Kânunuevvel 1930.
- Matbuat Köşesi, Hür Adam, 29 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “Gene İrtica Hadisesi”, Hür Adam, 30 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “Geriye Kalan Muhalefet”, Hür Adam, 2 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “Programlılar”, Hür Adam, 1 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “Şeriat İsteriz”, Hür Adam, 25 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “Biz Mürteciler”, Hür Adam, 3 Kânunusani 1931.
- Mehmet Fuat, “Bizim Faşizm”, Hür Adam, 6 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “Gene Menemen Hadisesi”, Hür Adam, 29 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “Neo-Komünizm ve Cumhuriyet Şehzadesi”, Hür Adam, 22 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “O Mazurludur”, Hür Adam, 3 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “Programlılar”, Hür Adam, 1 Kânunuevvel 1930.
- Mehmet Fuat, “Tebenni”, Hür Adam, 3 Kânunusani 1931.
- “Memurcu Maarif: Mekteplerimiz Halkın İçine Giremezler Verdiğimiz Terbiye Sistemi Müsait Değildir”, Hür Adam, 6 Kânunusani 1931.
- “Memurcu Maarif”, Hür Adam, 7 Kânunusani 1931.

- “Menemen’deki İrtica”, Hür Adam, 27 Kânunuevvel 1930
- “Muhalefetin Mana ve Mevkii: Bizim Fikrimiz”, Hür Adam, 28 Kânunuevvel 1930.
- “Muhalefetin Talii”, Hür Adam, 3 Kânunuevvel 1930.
- “Muhalefetten Korku”, Hür Adam, 14 Kânunuevvel 1930.
- “Murabahacılık”, Hür Adam, 10 Kânunuevvel 1930.
- “Museviler ve Mahmut Esat Bey”, Hür Adam, 17 Kânunuevvel 1930.
- N, “Siyasi Fıkra: Biraz da Öğren”, Hür Adam, 21 Kânunuevvel 1930.
- S. Fıkra: “Öz Türk Kim Ola ..?”, Hür Adam, 2 Kanunusani 1931.
- Sabiha Sertel, “Hükümet Var Halk Yok”, Hür Adam, 1 Kânunuevvel 1930
- “Selamet Ancak Tabii İdarededir”, Hür Adam, 20 Kânunuevvel 1930.
- “Sermaye Kıtlığı”, Hür Adam, 11 Kânunuevvel 1930.
- “Sermayesizlik 1”, Hür Adam, 15 Kânunuevvel 1930.
- “Sermayesizlik 2”, Hür Adam, 17 Kânunuevvel 1930.
- “Sermayesizlik 3”, Hür Adam, 19 Kânunuevvel 1930.
- “Sığır Vebası”, Hür Adam, 13 Kânunuevvel 1930.
- Son Haberler, “Mürtecilerin Muhik Akıbeti”, Hür Adam, 24 Kânunuevvel 1930.
- “Sovyetlerden Bir Haber”, Hür Adam, 29 Kânunuevvel 1930.
- “Sovyetlerin Meşhur Beş Senelik Planları-I”, Hür Adam, 2 Kânunusani 1931.
- “Sovyetlerin Meşhur Beş Senelik Planları-II”, Hür Adam, 4 Kânunusani 1931.
- Soysalhoğlu, “İktisadi Cihadımız Bozuk”, Hür Adam, 8 Kânunuevvel 1930
- Soysalhoğlu, Neden Okumuyoruz?: Kurun-u Vustaya mı Dönmek Niyetindeyiz”, Hür Adam, 5 Kanunusani 1931.
- “Sözleri ile İşleri Birbirini Tutsaydı”, Hür Adam, 25 Kânunuevvel 1930.
- T.N. “Apartman Meselesi Münasebetiyle Siyasi terbiyemiz”, Hür Adam, 23 Kânunuevvel 1930.
- T.N.“Muhalefete Niçin Tahammül Edemiyoruz”, Hür Adam, 6 Kânunuevvel 1930.
- “Tasarruf Haftası”, Hür Adam, 17 Kânunuevvel 1930.
- “Tasarruf Haftası”, Hür Adam, 18 Kânunuevvel 1930.
- “Tasarruf ve Yerli Malı Haftası”, 11 Kânunuevvel 1930.
- “Tekkeler”, Hür Adam, 7 Kânunusani 1931.
- “Türkiye’de Baytarlık Meselesi”, Hür Adam, 7 Kânunuevvel 1930.
- “Türkiye’de Olan Biten Şeyler”, Hür Adam, 14 Kânunuevvel 1930.
- “Vasıf Bey ve Zeynel Besim Bey Meselesi”, Hür Adam, 23 Kânunuevvel 1930.
- “Yalnız Heyecan Kafi midir”, Hür Adam, 2 Kânunusani 1931.
- “Yeni Fikirler”, Hür Adam, 8 Kânunuevvel 1930.
- “Yeni Seneye Girenken Vaziyete Bir Nazar”, Hür Adam, 1 Kânunusani 193.
- “Yeşil Bayraklar”, Hür Adam, 28 Kânunuevvel 1930.
- “Zat Maaşları Sahiplerinin Dilekçesi”, Hür Adam, 13 Kânunuevvel 1930.
- “Zavallı Sol”, Hür Adam, 6 Kânunusani 1931.
- “Ziraat Kongresi Münasebetiyle”, Hür Adam, 5 Kânunusani 193.
- “Zorlayan Kim”, Hür Adam, 22 Kânunuevvel 1930.